

Cím: Zalavármegyei évkönyv a millenniumra

Alcím: 140 képpel

Közrem.: [Halis István \(szerk.\)](#); [Hoffmann Mór \(szerk.\)](#)

Szerz. közl: [szerk. Halis István, Hoffmann Mór]

Kiadás: [\[Nagykanizsa\]](#) : [\[Fischel Fülöp\]](#), 1896

A kötetből a Nagykanizsára vonatkozó részleteket fűztük egybe

NAGY-KANIZSA VÁROS TÖRTÉNETE.

Irta : Halis István.

Halis István nagykanizsai v. tanácsos.

Zalamegyének legnagyobb városa.

Kanizsát a honfoglalás utáni évszázadban az *Ost* vagy *Osl* nemzetség bírta, mely nemzetség a 108 magyar törzs egyike volt. — (Az *Osl* családot szláv eredetűnek is állítják, mely a honfoglalás idején beleolvadt a magyar nemzettestbe.)

Valószínű azonban, hogy Kanizsa városa már a honfoglalás előtti időben is fenállott; nevével legalább megerősíti ezt a feltevést.

Kanizsa nevét a történetírók ugyanazo-

nosnak tartják a szláv *knezu* vagy *kenezu* (népfőnök) szóval, mert a régi okleveleken mindig *Kenesa* néven fordul elő.

Már pedig a mostani Zalamegye területe keresztény szláv fejedelemség volt, mert a honfoglalás előtt Alsó-Pannoniának *Szala folyó* melletti területét *Lajos* frank király adományozta *Privina* nevű szláv zsupánnak, ki elhagyta ősei hitét és megkeresztelkedett.

Privina hittérítő papokat kért a *salzburgi* érsektől (kinek megyéjéhez tartozott Pannónia) és a papok pihenést nem ismerő buzgósággal terjesztették a keresztény vallást az egész fejedelemségben, s lehet, hogy már a szláv zsupánságban mint népfőnök helye szerepelt Kanizsa.

Annyi bizonyos, hogy a honfoglalás után Kanizsa az *Osl* család tulajdonában volt, mely nemzetség egyik tagja, *Lőrincz mes-*

ter, a kanizsai birtokra királyi adományozást nyert (1324-ben) és felvette birtoka után a *Kanizsay* családnevet. A Kanizsay-család lassankint a leghatalmasabbak közé emelkedett és megszerezte magának a Kanizsa mellett fekvő birtokokat mind. Így a többek között *Palin*, *Lasnak*, *Bille*, *Szezlaki-Szent-Miklós* és *Ujudvart*.

A mohácsi veszedelem után a fiágon kihalt Kanizsay család egyetlen leányát *Kanizsay Orsolát* kegyelmesen fiusította Zápolya János királyunk (1532-ben.) A dúsgazdag Orsola nem maradt pártában. Már 14 éves korában feleségül vette *Nádasdy Tamás*, ki ekkor a nemzeti király híve volt ugyan, de később Ferdinánd leghódolóbb embere és az ország nádorispánja lett.

Kanizsa a török uralom alatt.

Hazánkat ez időben végső pusztulással fenyegették a törökkel folytatott szakadatlan harcok. Kanizsa lakóit is — mint az ország egyéb vidékbeli lakóit, — öldösték és csapatonként vitték rabságba a győztes törökök. A házakat leégették, a marhákat elrabolták.

Szolimán szultán 1532. évi hadjárata alatt Kanizsáról rabságba hurczolták *Huszt Györgyöt*, ki keserves rabságának ideje alatt az egész európai és ázsiai török birodalmat végig kalandozta. s eljutott egészen az *Indus* vizéig. E korszak híres utazója *Ión Huszt*, ki le is írta viszontagságos életét és szomorú utazásait.

A török portyázások folytonos veszedelme között *Nádasdy Tamásné*, mint jó gazdaasszony, nagy gonddal természetette kanizsai birtokán a „duráncezi baracz, makáriai körtvély, muskatály alma“ és egyéb „nevetlen“ gyümölcsöt. A finom zalai gyümöl-

--

csöket Bécs városában az udvarnál levő férje urának szokta felküldeni s egyuttal levélben értesíteni a történekről, mely levelek híven leírják a zord időket és tanuskodnak az asszonyok bátorságáról. (Egyik levélben azt írja: Esmeg egy szegény asszonyt vittek innen török rabságba, de utközben egy kopja akad kezébe, melylyel az őt hurezoló három törököt megöli és így magát megszabadítja. Ne vélje Kegyelmed, hogy mi asszonyemberek hejába együk a kenyeret!)

A török pusztítások ideje alatt Nádasdy Tamás és felesége ráérnek könyvnyomtató műhelyt felállítani egy másik birtokukon, a vasmegyei Uj-Szigeten (1537-ben) s itt nyomtatott az első magyarnyelvű könyv Magyarországon: *az Uy Testamentum Magar nelven*. (Megjelent 1541-ben Sylvester János szerzőtől.)

Lehetséges, hogy Huszti Györgynek utleírása is a kanizsai földesur nyomdájában jelent meg nyomtatásban, de ez nem maradt reánk. (Talán valamelyik külföldi nagy könyvtárban később reáakadnak Huszti könyvének egy példányára.) Különben is a nyomdának az új testamentumon kívül még csakis egy termékét ismerjük, bár kétségtelenül több könyv került ki onnan.

Kanizsa kevés ideig maradt a Nádasdy család birtokában, mert (1566. évben) özvegy Nádasdy Tamásné odaadta Kanizsát a királynak s ezért cserében megkapta a Kőszeg mellett fekvő *Borsmonostort* és a Nyitra vármegyében fekvő *Csejte* várát, *Verbó*, *Csejte*, *Kosztolán*, mezővárosokat, *Komárnó*, *Solnafalva*, *Lezethe*, *Cherkon*, *Koritnó*, *Brezova*, *Krajna*, *Kosztolna*, *Ihura*, *Lubina*, *Hrussó*, *Hravhovyte*, *Keblis*, *Visnyó*, *Zakostolán* s *Vagyócz* helyiségeket, s végül *Dubován* és *Brinz* portiókat, mindenféle királyi jussal együtt. Kanizsa így lőn országos (királyi) birtok.

De a kamerális birtokon csakugy napirenden maradtak a rablások és sarcolások mint azelőtt, s a török fogság Huszti Györgyön kívül még egy kanizsai embert nevezetessé tett. Ugyanis a Stambulban (1573. évben) járt bécsi császári küldöttség titkára kiemeli jelentésében, hogy a stambuli beglerbég kanizsai születésű magyar ember. A beglerbég neve nem maradt ránk s csak annyit jegyeztek fel róla, hogy először török rab volt, később áttért Mohamed vallására s így emelkedett a nagy méltóságra. Beglerbég csak kettő volt a nagy törökbirodalomban s mindegyik 30—40 ezer főnyi állandóan táborban levő hadseregnek volt rettegett parancsnoka. A kanizsait, ki még egész tisztán beszélt magyarul, görög beglerbégnek hívták.

Kanizsa fontos határszéli positio és az akkori idők szempontja szerint elég nagy és szép város lévén, az országos kincstár anynyira megerősítette, hogy egyikévé lett az ország legnevezetesebb erősségeinek, melynek leírását és rajzát a régi francia, olasz, holland, német és latin könyvekben igen gyakran megtaláljuk.

Nagy akadály volt Kanizsa vára a törökök hódító hadjárataiban, s azért folyton ostromolták (nevezetesen 1571. 1573. 1591. 1592. években,) míg végre az őrség *Damad Ibrahim* nagyvezér előtt capitulált (1600. okt. 22-én) s így a vár a törökök hatalmába jutott.

Mint hogy pedig a nevezetes végvárnak elvesztését mindenáron megtorolni kellett, ezért kivégezték iszonyu kínzások között a kanizsai várőrség volt tisztjei közül *Paradeiser György* várparancsnokot, *Kugler György* zászlóstittet és *Nuzs Pongrácz* őrmestert, mint hazaárulókat; bár a várfeladás közvetlen oka az volt, hogy *Mercoeur Fülöp* lotharingiai herceg vezérsége alatt Kanizsára jött

Uher Ödön fényképfelvétele az eredeti olasz képről.

Kanizsa vár ostromának képe.

A. Ferdinánd főherceg szállása.	D. A török által elhagyott sáncz.
B. Medici János herceg „	E. A várhoz legközelebb levő erőd.
C. Madruzzí Gaudentius „	F. Hidat védő sáncz.

nagy hadsereg a török elől gyáván visszavonult s védelem és segítség nélkül itthagya a kétségbeesett várőrséget.

Ezután hosszú kilenczven évig török volt az ur Kanizsa városában, s innen mint biztos fészekből folyton sanyargatta a szomszédos vármegyék lakóit, de — a vallási viszálykodások eme korszakában — a török nem törődött alattvalóinak vallásával. (A vallási türelem fényes bizonyítványa a „kanizsai tizenegy fő-fő aga“ irásban kiadott eme parancsa: minden ember a maga hütén megálljon, kalvinista tartson kalvinista predicator, luteranus pedig luteranust; egymás között szépen vesztegségben legyetek és — ha fejetek köll — ehhez tartsátok magatokat!)

A keresztény sereg sokszor megpróbálta visszafoglalni Kanizsa végvárát a töröktől s az esztendőök folytonos harcokban tölték el. (A többi közt az 1601. 1602. 1604. 1664. 1688. évek.)

II. *Ferdinánd* magyar király (még mint főherceg) 29 ezer főből álló nagy hadsereg élén eljött (1601-ben) Kanizsára, hogy a várból kiverje a törököt.

E seregben volt 13 ezer főnyi pápai csapat, melyet VIII. *Kelemen* pápa küldött segítségül Kanizsa várának a pogányoktól visszavételére. Az olaszok annyira nevezetesnek tartották Kanizsa akkori ostromát, hogy olasz nyelven leírása megjelent nyomtatásban is, az itt bemutatott képpel együtt.

(Kanizsa városáról az olaszok több képet is kiadtak. Ezek egyikén, — a török uralom alatti Kanizsát ábrázoló egykoru képen, — előfordul a város közepén levő Szent-Péter temploma, melyet mint keresztény templomot külön megjelöltek; vagyis a török megtúrta a katolikus templomot saját imaházai mellett.)

Ferdinánd által vezetett hadjáratról bizony nem volt érdemes dicsekedni az egykoru könyvekben. Ferdinánd csufosan megszaladt a török elől. hátrahagyva ágyuit, sátrait és podgyászait. Sőt ott hagyta a nyomorult sebesült katonákat is minden védelem nélkül, martalékul a dühös töröknek és kitéve a rendkívül kemény tél miatt a bizonyos halálnak. A sebesült katonák (a mostani *Felső-erdő* és *Békástói erdő* között levő halmon) a főszereg háta mögött voltak sátorokban elhelyezve, — és ugyanott veszték is el rettentő nyomoruság között. Ez a hely maig is *katona-temetői dűlő* néven fordul elő a telekkönyvben.

Amint *Fejzi* írja, a keresztények mintegy ezer sátrat, sok zászlót, ládát, szekeret, eleséget és hadi készletet vesztettek, s Kanizsa parancsnoka *Haszán* basa két hónapig éjjel nappal dolgozott, hogy a zsákmányt a várba szállithassa.

Bemutatunk még egy képet Kanizsa ostromáról. Ez a kép arról nevezetes, hogy a rajz szerint Kanizsán keresztül folyik a *Zala* vize. Több oklevél említi, hogy a Zala folyó, mely most a Balatonba szakad, ez időben Kanizsa felé folyt és a Murába ömlött. A kanizsai basa egyik levelében arról panaszkodott, hogy Kanizsa környéke víz szűkében van, mert a német császár parancsára kiszorították régi medréből az itt levő Zala folyót és másfelé vezették. — Hogy valóban Kanizsán keresztül folyt-e a Zala, ez a kérdés maig sincs eldöntve, bár tisztába hozása iránt sok értekezést irtak.

Ferdinánd gyalázatos megfutamodására a törökök ittasok lettek az örömtől és *csuhajt* kiabáltak Allah dicsőítése helyett. Stambulban pedig fényes diadalünnepet rendezett a szultán a kanizsai győzelemre.

De a kanizsai törökök ellen a legerősebb ostromot *Zrinyi Miklós* intézte (1664-ben), ki Kanizsától 2 órai távolságban csak

WAHRE CONTRAFACTVR DER BELEGERUNG DER VOLS FVNG CANISCHA. ANNO. M. D. C. I.

- A. Die Ketzler Capelle
  - B. Die St. Dorothea Capelle
  - C. Das Haus de Pradico
  - D. Fieri Gaudens Maderitz
  - E. Die Schantz der Turck vortel
  - F. Die Tetzler Schantz vortel
  - G. Die Schantz der Turck vortel
  - H. Die Schantz der Turck vortel
- Die Ketzler Capelle
Die Schantz der Turck vortel
Die Schantz der Turck vortel
Die Schantz der Turck vortel
Die Schantz der Turck vortel
Die Schantz der Turck vortel
Die Schantz der Turck vortel
Die Schantz der Turck vortel

Uher Ödön fényképtétele az eredeti képről. Kanizsa ostroma 1601-ben.

kevéssel előbb (1661. évben) építtette *Uj-Zerin* várát a törökök fékentartására és aki soha nem lankadó erélyvel sürgette Lipót császárnál a kanizsai vár megvételeit.

Zrinyi hadjárata is szerencsétlenül végződött. A keresztény sereg nemmagyar vezérei csunyán viselték magukat. *Hohenloe gróf* a fű növése előtt nem akarta megkezdeni az ostromot, *Strozzi Péter* pedig, mihelyt hirt hallott török segítő-csapatok közeledéséről: a rögtöni elszaladást indítványozta. Hiában tiltakozott Zrinyi Miklós, hiában vágta földhöz elkeseredésében kardját, hiában capacitálta a vezéreket: a keresztény hadsereg elvonult Kanizsa alul, bár a várból kiszökött keresztény foglyok hírei szerint a török

Kanizsa ostroma 1664-ben.

várórség még legfőlebb 5—6 napig tarthatta volna magát. (Zrinyinek a királyhoz intézett jelentése szerint, — *Buchtler* bajor tábornokot kivéve, — sem egyetlen tábornoknak, sem egyetlen tisztnek nem volt őszinte szándéka kiverni a törököt Kanizsáról.)

Zrinyi Miklós még ugyanezen esztendő november 18. napján megöletett a zrinyifalvi erdőben. Maig sem tudjuk, hogy *Paka István* jágernek golyója vagy egy vaddisznó ölte-e meg.

Az elnyomott magyarok szentül hitték, hogy bérgyilkosság okozta Zrinyi halálát és a gyilkos felfogásával egyenesen a királyt vádolták, kiről az esztergomi érsek *Lippay György* azt mondotta elkeseredésében: „Legyen átkozott a magam két keze is, melyekkel királyi koronát tettem a hitszegő Lipót fejére!”

Annyi bizonyos, hogy Zrinyi megöletésének hírét szívesen vették Bécsben az udvarnál éppúgy, mint szívesen hallották Kanizsan

a törökök, kik a halálhír fölötti örömükben az ágyu kanóczokat meggyujtogatták és a várban levő összes ágyukból victoriát lőttek.

Kanizsa vár 1664. évi ostromáról itt bemutatott képen L. betűvel jelölt *Szent-Miklós templom* az idők folyamán elpusztult, de manapság még látható belőle néhány tégladarab a *Nyires-erdő* közelében, a templom egykori helyén.

Még egy régi templomnak romjai vannak Kanizsa mellett, a várostól délkeletre. Közvetlenül a város határa mellett, — (a mostani *Szentgyörgyvári* szőlőhegység területén,) — állott a *Szent-Péter egyházának* nevezett pálos kolostor. A zárda mély vizárokkal volt körülvéve s kőfalakkal és felvonóhiddal megerősítve. Elpusztult a tizenhatodik századbéli török háborúk alatt. A régi vizárok még teljes épségben van, szintugy igen jól kivehetők a zárda egykori halastavának földbástyái. Az épületekből még látható itt-ott szétszórva néhány ezer tégladarab, melyet a nép el nem hordott építkezésekre, vagy össze nem tört kincsek keresése közben. Néphagyomány szerint a föllázadt köznép dulta szét a kolostort és öldöste le a barátokat, mert az urirendből való szerzetesek türehtetlenül sanyargatták a környéket, nőket raboltak s vadászatban, rablásban és tivornyákban töltötték el egész életüket. A zárda helyét a nép *Romladék* néven ismeri.

Kanizsa várát a haszontalanul elpazarolt tömérdek emberáldozat után (1690. évben) *Batthyány Adám* vezérsége alatt 60 ezer főnyi keresztény sereg vette ostrom alá. Az ostrom alatt *Hasszán* basa kiszökött a várból, hogy szorongatott hitsorsosainak segítséget hozzon, de elfogták, és *Zichy István* vicegenerális megölette őt, a várkapu elé dobatta a véres tetemet, melyre ilyen visszariasztó sir-iratot helyezett: „Ti kanizsai agák! látjátok, hogy követetek a fényes portánál nem kapott segítséget; elment tehát a másvilágra segedelmet hozni az örökkévalóság portájáról!“

Végre megadta magát az éhségtől elgyötört, füvekkel és gyökerekkel táplálkozó kevés számú — mintegy 600 főnyi — török őrség. (1690. ápril 13-án.) A vár bevételenek dicsőítésére Lipót császár emlékpénzeket veretett.

A kanizsai törökök feleségeinek nagy része keresztény nő volt. Míg a capitulatio feltételei Bécsből a császártól helybenhagyva visszaérkeztek, azon idő alatt a keresztény táborban levő franciscanusok a várba több ízben erőszakkal bementek a törökök tiltakozása és az ideiglenes megegyezés pontjainak ellenére, és az asszonyokat rábeszélni törekedtek, hogy pogány férjeiktől elváljanak, mert másként nem gyóntatják meg. De az asszonyok semmikép se voltak rábirhatók az elválásra s végre is a barátok kényszerültek engedni és a makacs nőket meggyóntatni s bűneiktől feloldozni, hogy az Istennel kibékülve mehessenek férjeikkel uj hazájukba, Törökországba.

A török elűzése után nemsokára (1702-ben) Lipót császár megparancsolta Kanizsa erősségének lerombolását, nehogy a török újra elfoglalhassa.

Ennek következtében Kanizsán szétrombolni kezdték a várfalakat és a várban levő összes épületeket. A lakosok elhúzódtak a várban fekvő *Régi- és Uj-városból*, — melyek különben is leégetve és összelődözve voltak, — az ugynevezett *Külsővárosba*, hova az invalidusok is házakat építettek a Lipót császártól kapott ingyen fundusokra. A Külsővagy Elő-város lassankint megnagyobbodott, melyet most már egyszerűen városnak hívtak, mert a várban volt városrészeknek elpusztítása folytán nem volt szükséges a megkülönböztető jelző.

A mostani város nem volt körülveve falakkal és árkokkal, még pedig sem az I—V. kerület, sem a különfekvő VI. és VII. kerület, mely utóbbit *kiskanizsai* városrésznek hívnak.

Kis-Kanizsa városrész oly módon keletkezett, hogy a XVI. században néhány letelepedett rác család az akkori vár délnyugati oldala mellé lakóházakat épített, s a kis telepet, mely később megnagyobbodott, *Ráczvárosnak* nevezték el. Ez lőn a mai Kis-Kanizsa alapja. A Ráczváros sohasem képezett külön várost, de ennek daczára politikai okokból az újabb időben (1868-ban) megkísérel

Főuteza Nagy-Kanizsán.

ték Kis-Kanizsa városrésznek kiszakítását Nagy-Kanizsa város területéből.

A rác családok 1690-ben itthagyták addigi lakóhelyüket és a törökök társaságában kivándoroltak Törökországba.

A török uralom alatt a következő négy részből állott Kanizsa városa: 1. *Óváros* vagy Régi-város, 2. *Ujváros*, 3. *Külsőváros* vagy Előváros és 4. *Ráczváros*. (A német leírásokban: 1. Alte-Stadt, 2. Neue-Stadt, 3. Vorstadt és 4. Raitzenstadt.) Az Óváros és Ujváros, mint említettük, a tulajdonképi várban feküdt s így e két városrészt elpusztították a várfalakkal együtt, — de jelenleg is fenállanak: a Külsőváros (most I—V. kerület) és a Ráczváros (most Rácz-utca a VI. kerületben.)

(Uher fényképe.)

Szent János templom.

Városháza.

Nagy-Kanizsa Főutcája.

A várban lebontott épületek köveiből a városi lakósok segítségével *Perge Kristóf* várkomendáns a franciskánusok részére templomot és zárdát építtetett, melyek maig fenállanak régi formájukban. Szintugy épségben van maig is a templom tornyára akkor feltett görögkeleti kettős kereszt.

A félig lerombolt várat *Grasics* báró kapta tulajdonul oly feltétel mellett, hogy köteles a falakat teljesen szétbontani. A báró úgy teljesítette kötelezettségét, hogy az előbbi Külsővárosban házat építtetett a várfalak köveiből, s azután abban hagyta a falak szétbontását, mihelyt nem volt szüksége többé az építési anyagra.

Grasicstól *Szapáry gróf* tulajdonába ment át a vár s az új tulajdonos szintén egy lakóházat építtetett magának a városban, azon téglákból, melyek még a várból eddig megmaradtak. Ezt a házat maig is „vár“-nak hívják.

A vár fundamentumában levő óriási termésköveket pedig 1840. év táján a városi tanács kiszedette és azokkal kirakatta a Fő-utczát mindkét oldalán, hogy az örökös sárban lehetővé tegye a gyalogjárást.

Ekkor tűnt el végleg a régi vár annyira, hogy a vizsgálódó szem most alig képes megállapítani helyét a buja rétek kiemelkedő körvonalaiiban.

Szapáry István gróf utódok nélkül (1743-ban) meghalván, uratlanul maradt vagyonát a fiscus foglalta el. Ettől pedig rövid idő múlva megszerezte gróf *Batthyány Lajos* nádor, kinek örökösei maig is birják.

Uher Ödön budapesti fényképész felvétel.

Petőfi-utca Nagy-Kanizsán.

A Batthyány család örökös viszályokban állott Kanizsa polgáraival, kiktől elfoglaltak erdőt, rétet, földet, sőt megkísérelték urbarium alá is vetni őket.

A város régi levéltára majdnem teljesen elpusztult a sok viszontagságban. — A török uralom alatt senki sem gondoskodhatott róla, utóbb a

megyében portyázó kuruczok és labanczoktól kellett ótalmazni s e végből a levéltár egy részét Csáktornyára szállítani, — a későbbi időkben pedig a gyakori tüzesetek és folytonos hurczolkodás folytán az oklevelek elkallódtak.

Leégett 1779-ben a városház is, és ettől fogva egész 1787. esztendőig, mikor az új városház felépült, — a tanács a *városi ispita-házban* (kórház helyiségeiben) tartotta üléseit. (A mostani városház pedig 1874. évben épült 200 ezer frt költséggel.)

A város nagy erőfeszítéseket tett, hogy önálló szabad királyi várossá lehessen. E célból igen sokszor, nevezetesen 1739-ben, majd 1742-ben, azután 1791-ben deputatiókat küldött a magyar királyhoz Bécsbe. A király aztán elrendelte a vármegyének és később a Batthyány hercegeknek ez ügybeni meghallgatását, de ezek mindig megtudták akadályozni Kanizsa óhajtásának teljesedését. (Legutóbb pedig 1891. márczius 12-én folyamodott az országgyű-

léshez, hogy a törvényhatósági városok sorába helyeztessék, de a gyakori ministeri változások következtében a kérvényt az irattár pora fődte be.)

A francia háborúk idején *polgár őrséget* állított fel a város a francziák ellen (1809-ben), az 1848-iki forradalom alatt pedig *nemzetőrséget*. Ekkor vad szerezsánok raboltak és féktelenkedtek Kanizsán, s kívülök a várost megsarczolták (8000 frttal) a császári katonák is.

Kanizsa régi erősségének abban állott kiváló fontossága, hogy posványban és sárban feküdt s így megközelíthetlen volt. A török elől behuzódott a megriasztott nép a 30 kilométer kiterjedésű, fákkal és bokrokkal benőtt mocsárba, hol csikkal, hallal és madártójjással táplálkozott. E völgynek talaja — hol a régi mocsár feküdt,

Uher Ödön fényképe

Hársfasor Nagy-Kanizsán a Csengeri-utcában.

— a sok vízlevezetés után is még száz évvel ezelőtt oly süppedő volt, hogy benvesztek disznók és szarvasmarhák.

A végvár megszüntetése után Kanizsa arra törekedett, hogy a mocsarat és sarat eltüntesse, és a várost, miként régen volt, — a vidék centrumának megtartsa. A nagy kiterjedésű mocsaras völgyet az összes birtokosokkal közös költségen csatornáztatták, a vizet elvezették és a talaj kiszáritása után a berki mostani pompás réteket megteremtették.

Kő nincsen Kanizsa vidékén. Kongó-téglával (klinkerrel) rakták ki tehát az egész várost, melylyel a régi Kanizsának főismer-tetőjét, a végtelen sarat eltüntették.

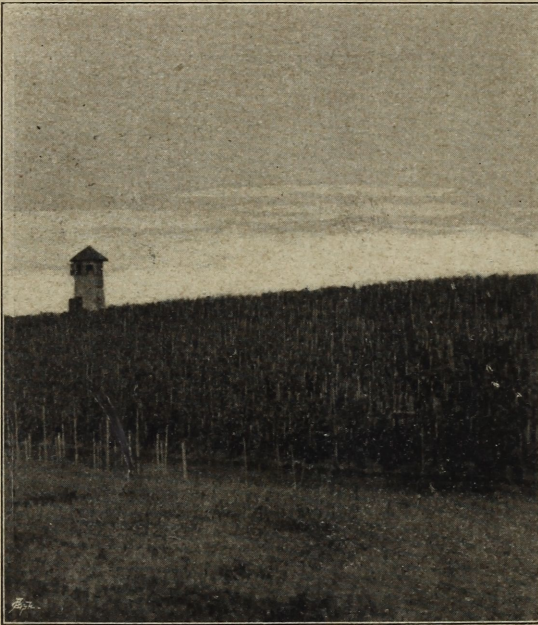
Szorgalommal és munkával sikerült Alsó-Pannónia kereskedelmének góczpontjává tenni Kanizsát, mely Fiume és Triesten át a tengerrel, nemkülönben a monarchia fővárosaival Budapesttel és Béccsel egyenes vasuti összeköttetésben áll épügy, mint az osztrák örökostartományokkal, Bosniával és a Balkán államokkal.

Tüneményszerűen emelkedett Kanizsa a modern kényelmes városok sorába. Levegőjárta utczái oly szélesek, — akár főutcáját akár pedig a külső utcákat, például a Petőfi- vagy az alsó magyar-utcát nézzük, — hogy beillenek tereknek. Két katolikus temploma szintén nagy térségen áll.

Esténként a villam-fény mellett ezenként sétál a főbb utcákon

a város lakossága. Az egészségi állapot kitünő, miben nagy része van azonkörülménynek, hogy a város két végén (a volt vár helyén és Sáncz falu mellett) szakadatlan széljárás van, mely a város levegőjét tisztítja és egészségessé teszi. El is kerülte 1855. évtől fogva minden kolera a várost.

A Csengery-utcában oly pompás hársfasor van, hogy alig engedni látni a mellette levő házakat. A kegyesrend vezetése alatti főgymnasium pedig egy csöndes park közepén áll a város legmagasabb pontján.

Halis István fényképfelvétele.

Gördövényi szőlő egy részlete.

Kanizsa város polgármestere (1878. óta) *Babochay György*, főjegyzője *Lengyel Lajos*, kik különösen a város gazdasági ügyeinek rendbentartásával és vagyonának gyarapításával szereztek érdemeket. A polgármester a nemesebb fajú gyümölcsök meghonosítása végett egy *városi gyümölcsöskertet* alapított (1887-ben), később pedig, mikor a filloxera közeledése folytán attól kellett félnünk, hogy a városi polgárság főjövendelmi forrása, a bortermés, tönkremegy, megalkotta (1890-ben) a *Gördövényi szőlőhegyet*, mely immunis homokba ültetett mintaszőlőből áll. Az előbbi petroleum világítás helyett pedig (1894-ben) villamvilágítást hozott be. Polgármestersége alatt az újabb időben épültek: a *városi közkórház* (1884-ben) 116076 frt 46 kr. köl-

séggel, a *honvéd laktanya* (1886-ban) 165856 frt 65 kr. és a közös hadsereg részére *kaszárnya* (1890-ben) 406755 frt 13 kr. költséggel. Ujabb iskolai építkezésekre kiadatott 95895 frt 26 kr. s a főgymnasiumhoz most építenek egy teljesen új szárny-épületet. Az utcák klinkerezése került 177691 frt 57 krba. Tanügyre a városnak évenként 53897 frt 47 kr. kiadása van. Új vágóhidnak építése iránt pedig tárgyalások folynak már huzamosabb idő óta.

Nagy-Kanizsa rendezett tanácssal bíró városnak népessége (az 1890. évi népszámlálás szerint) 20619 lélekből áll, kik 2083 házban laknak.

Nemzetiségre nézve a lakosság majdnem teljesen magyar, t. i. 19118. Más nemzetiségű csakis 1501 lakik Kanizsán, kiknek számaránya a következő: német 954, tót 35, oláh 8, horvát 315, szerb 9, vend 17 és egyéb nyelvű 163 lakós.

Vallásra nézve van Nagy-Kanizsán római katolikus 16561, görög katolikus 13, örmény katolikus 1, görög keleti 14, luteránus 302, kalvinista 155, és izraelita 3573 lélek.

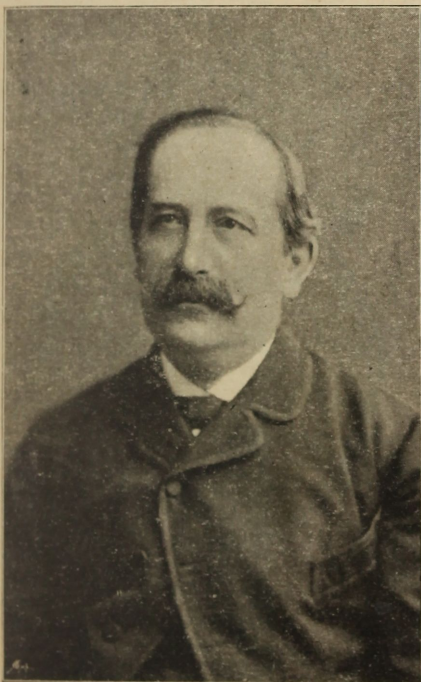
A város képviselő-testülete 206 tagból áll.

Minden községben nagy tágas, szép iskolaház van és elég szorgalmasan látogatják azt; posta majd minden községben van, a távirda pedig igen közel fekszik; kevés kivétellel a közlekedési utak is jó karban vannak; a rendőri szolgálat is úgy van szervezve, hogy ritkán történhetik támadás a vagyon vagy a rend ellen.

Utoljára hagyom azon szomorú, de igaz állítást, hogy a sajtónak egyik nagyon is ismert ága, rosszlelkű férfiak meggondolatlan, igaztalan beszéde, a város közelsége és a választások alkalmával szertelenségbe csapott korteskedések a nép erkölcsét igen megrongálták, mit ő maga is belát, elismer és szégyenel.

KANIZSA EMLÉKÉRMEI.

Irta: Szukits Nándor dr.

Szukits Nándor dr.

Kanizsa az országnak egyik legerősebb vára volt; a török a várat csakis Paradeiser György várkapitány árulása folytán vehette be 1600. október hó 20-án, s ámbár visszahódítása 1601., 1602., 1604., 1646. és 1664-ben megkísértetett — Batthyány Ádám és Zichy Istvánnak csak 1690. április hó 13-án, sikerült 90 évi török uralom után a várat éhség által visszavenni.

Ezen örvendetes esemény emlékére több emlékpénz (érem) veretett ezüst, réz és czinből.

Ezen emlékpénzekből háromféle ismeretes; kettőnek a rajzát a Széchenyi féle éremgyűjtemény leírásában a 39. lap 53-ik és 55-ik képeiben találjuk.

Az 53-ik szám alatti érem érczből készült és a m. n. muzeumban őrzetik.

Előlapján József királynak, Lipót fiának, egy *kiéheztetett* nőstény kutya, szuka (konyha latinsággal: Canissa) — szájában Kanizsa vár kulcsát hozza.

A körirat: *Fames docuit parere Canissam.*

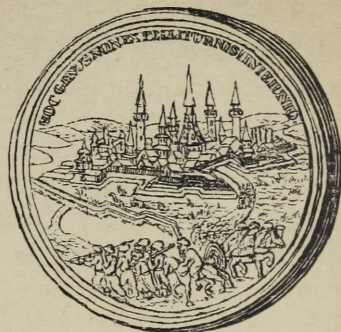
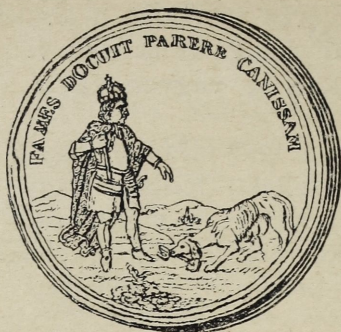
Éhség tanította engedelmességre a nőstény kutyát.

Hátlapján Kanizsa vára látható, melyből a törökök épen kitakarodnak.

Körirata: *Hoc genus non expellitur nisi in jejunio.* Ez a faj nem űzhető ki, ha csak éhség által nem.

Szélírása (oldal) pedig a következő:
Canisa Josepho I. Ungariae Regi sine vi et sanguine sola fame expugnata

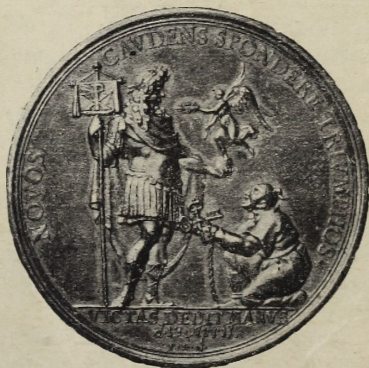
rediit. Kanizsa minden erő és vérontás nélkül csakis éhség által első József magyar király kezeire jött vissza.

Az 55-dik szám alatti érem a m. n. muzeumban mint tallérnagyságu, két latnyi nehéz ezüstérem létezik, ezenkívül éremgyűjteményemben van egy kitűnő vésetű rézből és egy ép olyan czinból.

Előlapján: Lipót császár római harczyi öltönyben, jobb kezében római zászlót (Labarum monogram Christi-vel) tart, bal kezében földtekén álló kis Victoriát (győzelem-istennőt) babérb koszorúval kezeiben; a császár előtt egy Kanizsa vár kulcsait átadó térdeplő török.

A körirat: *Novos gaudens spondere triumphos.* Új győzelmeket örven-dezve ígér.

A kép alatt: *Victas dedit manus* | d. 13 april | P H M | három sorban. Legyőzött kezeit adta április 13-án PHM a vésnök előbetűj: Philipp Heinrich Müller Ágostában (Augsburg.)

Hátlapján: Kanizsa vára, a váron felől a lebegő szárnyas hirnök, jobb-jában trombitát, baljában papirszeletet *Canisia* felíráttal tartván.

A vár alatt hét sorban:

POST XC ANNOS IVGVM TVRCICVM
 EXVTIENS CANISIA SVB IPSVM
 VERIS INITIVM VBEREM VICTO-
 RIARVM SEGETEM POLLICE-
 TVR LEOPOLDO &
 IOSEPHO
 MDCXC.

Kanizsa 90 év után a török jármat lerázván, ugyan e tavasz elején Lipót és Józsefnek a győzelmek bő veteményét igéri. 1690.

Szélírása (oldalírás)

QVIN EXTRA CTA CANIS CANIS ORE
CANISA PVDENDI: VICTOR CHRISIE
POTENS SIT TIBI LAVS ET HONOR!

Ezen oldalírás nagy betűi összeállításából jön ki 1690 és pedig:

VIXCCICIVDDIVICCIILV

összeállítva:

DD	CCCCC	LXVVVV	IIIIIIII
1000	600	80	10

Ezeken kívül éremgyűjteményemben van még egy harmadik fajta kanizsai emlékpénz ezüsből, mely a muzeumban nincs, de Wollenheim gyűjteményében volt és ott a második kötetben 7318 szám szám alatt leiratott.

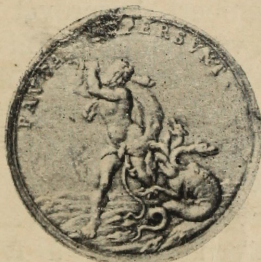
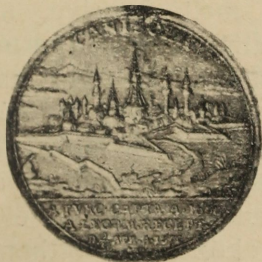
Előlapjain Kanizsa várának rajza, felül: CANISCHA, lent:

A TVRC. CAPTA A. 1600

A LEOP. M. RECEPT.

D³/₁₃ APR. A. 1690.

A törököktől bevéve 1600, Nagy Lipót által visszavéve 1690 április hó ³/₁₃.

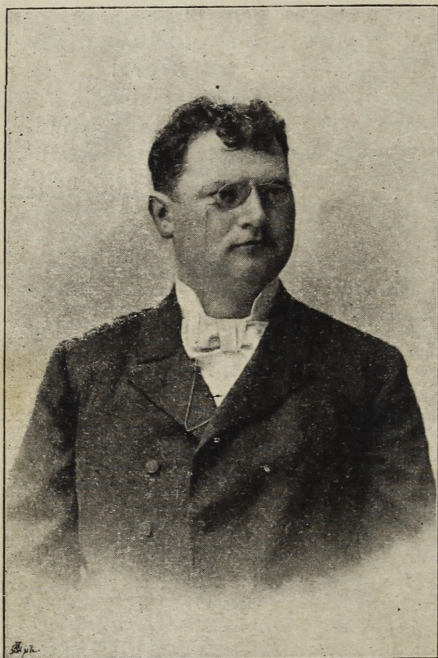

Hátlapján: Hercules a Hydrával harezolva, fent: PAVCA SVPERSVNT, kevés (fej) van még. Ezen érem Bécsben Hautsch által vésetett, ezüst forint nagyságu és ¹³/₁₆ lat súlyu.

A NAGYKANIZSAI GYMNASIUM TÖRTÉNETE.

Irta: Kalsok Leo.

Kalsok Leo
nagykanizsai gymn. tanár.

Zala- és Somogy megyék megszabadultak a török uralom hosszú szenvedéseitől. A nép az idegen járom lerázása után anyagilag gyarapodott, de szellemi tekintetben majdnem egy egész századon keresztül minden a régi elhagyatott állapotban maradt.

Ezen szomorú állapoton segített Batthyány József kalocsai érsek, ki Nagy-Kanizsára gymnasium felállítását tervezte s e célból 1763. évben összekötetésbe lépett a kegyes tanítórend akkori főnökével *Tapolcsányi Gergely*vel. A kegyesrend főnöke a következőkben állapotodott meg az érsekkel:

Batthyány Lajos gróf, Kanizsa földesura, az érsek atyja, tizezer váltó forint alapítványt tesz le. Ennek kamatjéért a rend magára vállalja, hogy a Nagy-Kanizsán felállítandó 5 osztályu nagy-gymnasiumot kellő számu tanerővel fogja ellátni. A nagy-gymnasium 3 grammatikai és 2 humanitási (költészeti és szónoklati) osztályból állott. Az alapítványhoz járult

még 300 □ ölnyi kert és hat szekér szénát termő rét, ez utóbbi Horvát-Szent-Miklós határában.

A nemes terv utjába *Koller Ignác* veszprémi püspök akadályokat gördített, melynek következtében az intézet csak 2 év múlva nyilhatott meg.

Az első igazgató *Csonkai Jób* volt, ki praefectus néven az új intézetet 7 évig vezette. A tanári kar az igazgatón kívül három személyből állott: *Jaros László*, költészet és szónoklat tanárából, — *Franz Bertalan* és *Dományi Márk* magisterekből. Ez utóbbiak a három alsó grammatikai osztály vezetői valának.

A növendékek száma mindjárt az első évben annyira felemelkedett, hogy a tanári személyzetet egygyel szaporítani kellett. A tanintézet első vezetőinek nagy nélkülözésekkel kellett küzdeniök, de ennek daczára az intézet hirneve folyton emelkedett s az ifjuság serege szaporodott. 1770-ben szűk anyagi körülmények miatt az előkészítő osztályt be kellett szüntetni. A szomorú anyagi helyzetben Mária Terézia segített, ki 1777-ben a tanulmányi alaphöz évenként 300 forint segélydíjat rendelt a szegény intézet számára. A növendékek száma 300—400 között hullámozott. II. József 1785-ben kelt tandíj-rendelete a növen-

dékek számát 110-re apasztotta. Hasonlóképen csapás volt az intézetre II. Józsefnek 1787-ki rendelete, mely meghagyja, hogy az országos hivatalok: kir. egyetem, akadémiák és gymnasiumok németül levelezzenek és a ki 3 év leforgása alatt a német nyelvet el nem sajátítja, hivatalától elmozdittassék. Midőn pedig a határidő 1787-ben letelt, a német nyelvnek, mint előadási nyelvnek, fokozatos életbe léptetése tényleg meg is kezdődött.

József 1790-ben bekövetkezett halálával a Mária Terézia korabeli állapot állítottatott vissza.

A növendékek száma ismét 200-ra emelkedett.

I. Ferencz uralkodása alatt a tanügy terén mindenütt hanyatlás állt be.

A francia forradalom kitörése a népek békés fejlődését egy időre megakasztotta és a közfigyelmet a forradalmi eszmék és mozgalmak felé terelte. Még inkább igénybe vették a közfigyelmet a napoleoni idők véres küzdelmei. Ezen válságos időkben látogatja meg az intézetet a nemesi felkelés megszem-

Halis I. fényképfelvétele.

A nagykanizsai főgymnasium.

lélésére Kanizsára jött nádor és az iskolai épület és berendezés hiányosságának láttára felszólítja az igazgatót a helytartó tanácshoz intézendő kérvény benyújtására. Az igazgató felhasználja a kedvező alkalmat és az intézet javítására és berendezésére segílyt kért, de az ügy a bekövetkezett napoleoni harcok miatt elintézést nem nyert. A hadjáratok miatt még a tanítás is szünetelt 1808. jan. 13-ától egészen január végeig. A következő hónap 21-én *Gorup* tábornok, János főherczeg egyik megbízottja, a tantermeket a megsebesített katonák számára foglalta le.

Szept. 30-án a tanárok lakását akarta lefoglalni. A megrettent igazgató a városi hatósághoz, majd a főigazgatóhoz fordult az iskolák kiüritése ügyében, de eredmény nélkül. A dolgon *Sümeghy József* zalamegyei alispán közbelépése segített. Az 1809/10. tanév megkezdődött, de az elijesztett ifjuság lassu gyülekezése miatt csak nov. 5-én tarthatták meg a „Veni Sancte“-t.

Az intézet 1809/10 évtől egészen 1818-ig igen desolált állapotban tengődött. 1818-ban a város jelentékenyebb összeget fordított az elhanyagolt iskola felszerelésére. 1820-ban megkezdték az épület javítását és folytatták a következő esztendőben is. Az intézetet új tetővel, az iskolákat új padlóval látták el.

Az 1820-as évektől egész 1841. országgyűlésig semmi nevezetesebb változás nem fordult elő az intézet állapotában. Az említett évben a főigazgató utasítást ad, hogy a beszédek ezentúl magyar nyelven tartassanak. Ezután fokozatosan tannyelvül a magyar hozatott be. A szabadságharcz kitörése több tanártól fosztotta meg a tanintézetet. A szerencsétlenül végződött szabadságharcz után intézetünkre nehéz napok következtek. Az osztrák közoktatásügyi miniszter a kegyesrendiek 11 gymnasiumát megszüntettnek nyilvánította. Ezek között volt a nagykanizsai is. A városi tanács mindent elkövetett az intézet megmentése érdekében. Fáradozását siker koronázta. A birodalmi kultuszminiszter *Thun Leó gróf* a városi küldöttség személyesen átnyújtott emlékiratára 1850. november 8-án az intézetet megnyitatta és az algymnasiumok közé sorozta. Tanítási nyelv német volt, de a jegyzőkönyveket latinul szerkesztették.

Az intézet ezen stadiumban maradt 1865-ig. Ez vala százados évfordulója. A nevezett év nov. 5-én ül meg gymnasiumunk fennállásának 100-ik évfordulóját.

Az 1867/8. esztendő örvendetes forduló pontot képez az intézet történelmében.

Nagy-Kanizsa város lelkes közönsége 1865-ben az algymnasiumnak főgymnasiummá való átalakítását határozta el. A nevezett év márcz. 20-án *Wlassics Antal* városbíró elnöklete alatt az intézet érdekében ülést tartottak. A teendők megvitatására 41 tagu bizottságot neveztek ki és a költségek fődőzésére 150 ezer forintot szavaztak meg. A városi tanács az összeg egy részét gyűjtés alapján akarta beszerezni s ez iránt a helytartó tanácshoz kérvényt nyújtott be, mely ezen év szeptember 9-én kedvező elintéztést nyert.

A gymnasium kiegészítése érdekében megindított mozgalmat mindenütt örömmel üdvözölték. *Batthyány Fülöp* herczeg a pénz devalvatio viszontagságai között 4060 frtra olvadt tőkét 10 ezer frtra egészítette ki, Batthyáyn kívül a városiak és a vidékiek vetélkedve meghozták az áldozatokat a nemes czél érdekében, úgy hogy 1867 október hóban megnyílt az 5-ik osztály, az 1868/9-ki tanévvel a hatodik.

A gymnasium épületére vonatkozólag a város a kegyes-tanítórend főnökségével az 1868-ik év augusztus hó 20-án kötött szerződés értelmében oly egyességre lépett, hogy miután a régi társházhoz tetemes építkezések járultak, nevezetesen az egész déli oldal a tornateremmel, az északi oldalon több tanterem a rajzoló teremmel, nehogy ezen összekapcsolt egy egészet képező épület két gazdától tartassék fen és ebből kellemetlenségek származzanak, a régi épület a kerttel és az udvarral együtt a város birtokába megy át, mely az épület fentartását és a terhek viselését átveszi.

Ezek után a magyar vallás és közoktatásügyi miniszteriumtól nyert engedély alapján 1870/71-ben a hetedik és 1871/72-ben a nyolczadik osztály nyílt meg. Az intézet azóta modern felszerelésekben, gyűjteményekben folyton gyarapszik és legujabban egy gyökeres és a modern követeléseknek teljesen megfelelő átalakításnak néz eléje.

A NAGYKANIZSA-VIDÉKI NÉMETEK.

Irta: Körmeny Pát.

A mi vármegyénk is az olyanok egyike, melynek földjén többféle nemzetiség települt meg. Geografiai helyzetünk: szomszédság Stájer-, Horvát-Szlavonországgal és Krajna közelsége lehetővé tette az idegen nyelvűek telepedését. Zalavármegye szívesen engedte ringatni áldott földjén a horvát, német és vend fiu bölcsőjét, szívesen adott kenyeret a nem magyaroknak. Ez is egyik oka, hogy az idegen nyelvű testestől-lelkestől magyarrá lett; vagy hogy azzá legyen, talán csak egy-két évtized munkájába kerül.

Koblenz, porosz rajnai kerület földjéről került vármegyénkbe egy hirtelen szőke, iparkodó népesoport, mely Nagy-Kanizsa környékén, a várostól északra elterülő, javarészen homokos területen hat községet alkotott, u. m. *Langviz, Homok-Komárom, Német-Szt.-Miklós, Fűzvölgy, Korpavár* és *Obornakot*.

E községek határa: 5561 kat. hold, de ezen mennyiségből körülbelül egyharmad rész a hercegi urodalom javára esik. Valamikor mindnyájan Batthyány hercegi család jobbágysai voltak; ezen viszony megszűntével lettek önálló gazdákká.

Ami a kanizsa-vidéki svábság tanügyi viszonyait illeti, dicsérettel kell megemlékezni arról, hogy ők a népoktatás fontosságát belátván, iskolákról idejekorán gondoskodtak. A homokkomáromi, fűzvölgyi és németszentmiklósi községi iskolák a régmúltban is jó hírnévnek örvendtek; 1892. évben meg Langviz, az alig 65 házból álló község igazán monumentális épületet emelt a közoktatásnak. Az iskola falai közül kikerült gyermek szívben, lélekben magyarrá vált már évtizedek előtt, — ugyannyira, hogy ma az új nemzedék azt sem tudja, hogy a „német szó“ hol terem. De nemcsak magyarul, hanem magyarán is beszél a sváb és talán egy cseppet sem nagyítok, ha azt állítom, hogy beszél oly tisztán, mint a leggyökeresebb magyar.

Igaz, a tájszólástól nem ment a beszédük; de ezt ki róhatná fel nekik, mikor a tősgyökeres magyar vidék lakóinál ugyanezt találjuk. A kanizsa-vidéki sváb „ü“ helyett legtöbbször „i“ hangot ejt, pl. „tiker“ — tükör, — „innep“ — ünnep; — továbbá az „ő“ hangot zárt „e“-vel cseréli fel: „eker“ — ökor, — „derég“ — dörög stb. Nagyon sajtásos hangsúlylyal, illetőleg hangnyújtással élnek a kérdéseiknél, mit azonban írásilag hűen kitüntetni nem lehet, azt hallani kell.

Rendezett tanügyi viszonyaiknak gyümölcse még az is, hogy e vidéken alig akad egy-két ember, ki jól írni, olvasni, számolni ne tudna. A fiatalság azon részénél, mely a hadsereg kötelékébe kerül, szintén érvényesül az iskola befolyása. Igen elvétve történik, hogy ott a sváb gyerek csak „a közlegénységig vigye fel“ a dolgát; két, három csillaggal a gallérján kerül haza a falujába mindegyik.

Az értelmesség magasabb fokának tulajdonítható, hogy az a nép lelki-
leg igen szelid, engedékeny és jószívű. Ez utóbbi tulajdonságukra nézve igen jellemző történetkét hallottam.

Együtt ballagott le a hegyről a németszentmiklósi bíró komájával a langvizi öreg bíróval. A keresztútnál per longum et latum bucsuzgatnak, talán

már hetvenötödször kívántak minden jót az otthon valóknak, midőn gyerek-sírás üti meg a füleiket.

— Koma, ez eleven hang.

— Szakasztott gyerekpityergés!

Megindult a keresés úgy az árkon innen, mint az árkon túl; — végre a langvizi bíró a buzafield szélén megtalálta az eleven jószágot: a pólyába takart, öklömnyi csecsemőt. — Most hát Isten áldja koma, viszem ezt a porontyot Langvizre; éhes lehet szegény.

— A mienk az komám; a szentmiklósi határban találódott.

— De a langvizi bíró találta.

Keressék kelmetek a jussukat erre a siró jószágra; míg a törvény ki nem mondja, hogy kié? — addig ki nem adom, hiszen megennének a langvizi menyecskék.

A szentmiklósi bíró ez egyszer vált el haraggal komájától; megindította a kutatást, de mivel a gyermeket nem azért teszi az utszélre a rossz anya, hogy később meg visszavegye, — minden fáradság hiába-való volt.

Igy hát a pólyás-baba *Langvizen* maradt; s a két öreg csak a lelencz esküvőjén nyújtott egymásnak baráti jobbot, mikor is a talált, pörös legényke *németszentmiklósi* leányt vett el, a szent békesség kedvéért . . . . .

Szokásaik különben is oly magyarosak, hogy ismétlésbe kellene keverednem, ha azokat itt újra elősorolnám: közös az Zalavármegye többi vidékének szokásaival. A zajt lehetőleg kerüli; többre becsüli a háznál, vagy pinczéjében a csöndes poharazást, mint a lármás heje-huját. Ilyenkor azután igazi magyar vendégszeretettel kínálja vendégét és szolgálatkész a legnagyobb mértékben. A lakodalom azonban nem oly zajos, mint a vármegye többi részében. Esküdni a násznép, — ha az ut és idő megengedi, — mindig gyalog megy.

Gazdasági viszonyaikra nézve felemlithetem, hogy az a föld, melyre állandó fészket rakták, legnagyobb részben futó-homok volt; kitartó szorgalom kellett ahhoz, hogy ezt a terrenumot termővé tegyék. De az a fáradságot nem ismerő igyekezet, mely a svábságnak ma is kiváló tulajdonsága és az okszerű gazdálkodás: jövedelmezővé tette a homokterületet. Ennek köszönhető, hogy a megkötött homoktalaj produktuma jószág és mennyiség tekintetében — talán semmivel sem áll alatta a Dunántul legkövérebb humusza termékének.

Ugyanezt mondhatom a szőlőművelésről is. A gondos munka évente meg-megtöltte a munkás erszényét. Csakis ezen pénzforrás kisebb-nagyobb bankóiból szerzett a *svábság*, ha csurgott; — de ha csak csepegett is a jövedelem: nem búsulta el magát, hiszen gabonával volt tele a hombár, hozzá nyúlt hát szorgalma másik gyümölcséhez, a szántófield-adta áldáshoz. Ma már azonban a szőlőjövedelem igen megcsappant. 1890. évben tette be lábát a phylloxera a szőlőkbe, azóta a termés silány; alig, — sőt egyik-másik birto-kosnak meg sem fizeti a reá fordított munkaköltséget. A bortermés a nyolczvanas évek hozamának ötöd-hatod részére szállott alá, — mi igen sujtja ezt a vidéket. Az okszerű szőlőművelés segíthetne a bajon; és hiszem is, hogy e vidék népe fel fog használni minden utat és módot, hogy a bortermést a régi, jövedelmező kerékvágásba zökkentse.

A NAGYKANIZSAI IZR. HITKÖZSÉG MÚLTJÁBÓL.

Irta: Dr. Neumann Ede.

Neumann Ede dr.
nagykanizsai főrabbi.

A nagykanizsai izrael. gyülekezet nem dicsekedhetik évszázakra visszatekintő történettel. Akárhány zsidó hitközsége van a hazának, melynek évkönyvei az övénél sokkal régibb, eseményekben és válságokban gazdagabb múltról szólnak. A török uralom előtti időkre semmiféle történeti nyom nem vezet vissza, a múlt század első fele is lezajlott a nélkül, hogy számottevő emléket hagyott volna hátra. A történet múzsája itt nem igen örködött a múltnak maradványai felett. De azért minden kétséget kizáró módon állithatjuk, hogy nem sokkal a török járom alól való felszabadulás után a zsidó gyülekezet is — talán némi függésben a rohonczi hitközségtől — megalakult és egy 1744-ből származó városi dijszabályzatból világosan kitűnik, hogy ezen időben a város zsidó lakosai is kereskedelemmel foglalkoztak. Azon körülmény, hogy a város tőlük magasabb díjakat szedett, mint a másvallású lakosoktól, nem gátolta őket üzletük folytatásában.

A gyülekezet gyarapodott és a nyolczvanas évek elején temetője már annyira megtelt, hogy Batthyány Lajos gróftól új sirkert számára telket kér.

Folyamodványában egyszersmind megkeresi a gróft, hogy engedje meg, hogy a kijelölendő telket fallal vehessék körül. Szomorú okok kényszerítették a hitközséget ezen kérelemre. Gonosz emberek felgyújtották a régi temető kerítését és nem ritkán esett meg, hogy az eltemetett hullákat kiásták és nyitva hagyták a

sírokat. A gróf 1784. június 4-én Körmenten kelt kegyes végzésében teljesíté a gyülekezet kérelmét, 100 □ ölnyi területet engedélyezett a hitközségnek, mely census címén évi 2 frotot fizetett a kanizsai uradalmi pénztárba. A legrégebb sirkő, mely az azóta több ízben bővitett temetőben még most is meg van, 1787-ből való és Jákob, Mardechai Jehuda fiának nyugvóhelyét jelzi.

Ugy látszik, hogy a hitközség belső békéjét mindenféle viszályok dúlták fel, a melyek annál károsabbak voltak, minthogy általuk a gyülekezet fejlődése is fennakadást szenvedett és lassanként megszilárduló tekintélye megingott. Ezen egyenetlenkedések Batthyány Lajos grófnak figyelmét nem kerülték el és 1786 október 20-án Körmenten kelt rendeletében szigoruan meghagyá a hitközségnek, hogy tagjai a zsidóbirónak és esküdtjeinek feltétlenül engedelmeskedjenek, peres ügyeikben ítéletének alávéssék magukat vagy pedig az urodalmi fiskálishoz forduljanak, a kinél mindenki megtalálja majdan méltányos „satisfactioját.“ Egyebekben pedig ne viszálykodjanak és igyekezzenek békés életet folytatni.

A lelkeszi hivatalt ezen időben Jehúda Chájim *Torni* viselte, ki teljes négy évtizeden át (1764—1804) működött és ezen idő szokása szerint nem csak lelkipásztora volt a gyülekezetnek, hanem a zsidó tudomány terjesztője is, a theologia alapkönyveivel ismeretvén meg a hittudomány iránt érdeklődő ifjakat. A tanítás tette mindig a zsidó papok működésének egyik alkotó részét és szívesen foglalkoztak theologiai tanulmányokkal olyanok is, a kiknek soha sem volt szándékukban papi hivatalt vállalni és hittudományi ismereteiket a gyakorlatban is értékesíteni.

Fontos mozzanatot képez a hitközség történetében a *templom* építése. A gyülekezet századunk kezdetéig az urodalomtól bérelt szerény hajlékban végezte áhitatát, egyes jó módu családokban ezenkívül kisebb oratoriumok voltak, a melyek a híveknek imahelyül szolgáltak. De a hitközség gyarapodása és a műveltségi viszonyok fokozódó javulása egy oly imaház létesítésének óhaját ébresztette, mely a vallás méltóságának és a hívek igényeinek minden tekintetben megfelel. 1807 augusztus 5-én fogtak hozzá a még most is fennálló templom építéséhez, mely 14 nehéz és áldozatokban gazdag esztendőnek munkája után befejeztetett és 1821. évi szeptember hó 14-én felavattatott. A hatalmas épület, melynek az egész országban alig akadt párja, egyaránt dicsérte a hívek áldozatkészségét — számuk 1821-ben csak 375 volt — mint Batthyány Lajos gróf nemeslelkűségét, a ki maga tette le a templom alapkövét és a nagy mű sikeres befejezését hathatósan előmozdította.

Ezzel azonban a hitközség nem érte be, hanem egyszersmind gondoskodott arról is, hogy az Isten imáadására nagy áldozatok árán emelt diszes hajlékban az istenisztelet a művelt izlés igé-

nyeit kielégítse és nem zárult le századunk harmadik évtizede, midőn a nagykanizsai zsidó hitközség templomában megzendültek azon új dallamok, melyek az 1826-ban felavatott bécsi templomból kiindulva, később bejárták az egész művelt világ zsinagógáit és az istenitiszteletnek egészen új alakot kölcsönöztek. A hazában a nagykanizsai gyülekezet volt az első, mely az istenitisztelet külső átalakításának szükséges voltát átlátta s folyton szemmel kísérve a múlt szent hagyományaihoz hiven ragaszkodó, de a megváltozott viszonyok követelményei előtt el nem zárkozó, óvatos és mérsékelt, de céltudatos és következetes haladásnak üdvös eredményeit, intézményeiben ezentúl a legműveltebb hitközségek példája után járt, a hazában pedig előharczosa és zászlóvivője volt a vallásos reformnak. Ebben van a hitközség jelentősége, ennek köszönheti azon előkelő helyet, melyet a hazai zsidó gyülekezetek sorában elfoglal. Kibontotta a haladás zászlaját és ahhoz hiven ragaszkodott is. Ennek legjobb tanúsága azon figyelemre méltó körülmény, hogy az új templom építését és az istenitisztelet átalakítását gyorsan követte az új *iskola* építése. 1821-ben befejezte templomát, 1831-ben a közművelődésnek emelt oltárt és mindkettőre egyaránt terjedt ki gondos figyelme.

A három osztályú iskolában eleinte három rendes tanító működött, a kik természetesen német nyelven végezték az oktatást és a rendelkezésre álló idő java részét a hittannak szentelték. De némi büszkeséggel emeljük ki, hogy a hitközség az új iskolában a *magyar* nyelv tanításáról is kellően gondoskodott és e célból a rendes tanítókon kívül, a kik idegen származásuknál fogva magyarul nem tudtak, még egy tanerőt alkalmazott. A magyarosítási törekvések tehát már a harminczas évek elejére terjednek vissza. A tanítók a hitközség kebléből kiküldött igazgatók utasításai szerint végezték a tanítást, az iskola pénzügyei és adminisztratív dolgai a gondnokokra voltak bízva.

Meg volt tehát a hitközség két legfontosabb intézménye. Az alapok le voltak rakva, a jövő feladatát képezte azokon tovább építeni és a meglevő kereten belől létesíteni azon intézményeket, a melyek a hitközség vallási és kulturális felvirágzását eredményezték.

A gyülekezet felvirulásában és intézményeinek gyarapodásában kiváló része volt *Löw Lipótnak*, ki noha csak néhány évig működött a hitközségben, mégis mély nyomokat hagyott annak történetében.

Szántó Mayer rabbinak 1831. október 4-én bekövetkezett halála után ugyanis a hitközség *Löwy Samu Izsákot* hívta meg a lelkesi állásra, különösen szívére kötven, hogy az iskolára kiterjeszse figyelmét és a tiszteletbeli igazgatókkal egyetemben örökadjék a tanítás sikeres végzése és az iskola érdekeinek kellő gondo-

zása felett. Löwy méltó volt a hitközség bizalmára és nagy odaadással és lelkesedéssel élt hivatásának. Ennek fényes tanúsága azon 1843. július 14-én Kehidán kelt levél, melyben *Deák Ferencz* következőképen szól róla: „Löwy Sámuel urat, ki több évekig a nagykanizsai Izraelita közönségnél Rabbinus volt, hosszabb idő óta személyesen ismerem s őtet valóban szelid, jámbor, erkölcsös, művelt és tudományos embernek tartom, — még kanizsai hivataloskodása idejében megvizsgáltam egykor hivatalosan a kanizsai Izraelita iskolákat, melyeknek főigazgatójuk akkor említett Löwy Sámuel úr volt s azokat mind a rendre és tisztaságra, mind a tanítás czélszerű módjára, mind a tanulók szorgalmára és előmenetelére nézve oly állapotban találtam, hogy azt későbben is több hasonló intézeteknél mint követésre méltó kitűnő példányt ajánlani nem kételkedtem. De mióta hivataláról lelépett Löwy Sámuel úr, azóta is többször megfordult házamnál s volt alkalmam szelidségét, olvasottságát s erkölcsös magaviseletét örömmel tapasztalni. Ha tehát Löwy Sámuel úr ismét Rabbinusi hivatalt kíván valahol vállalni, én őtet, mint tudományosan művelt, erkölcsös embert, ki becsülésemet méltón bírja, tellyes buzgósággal ajánlom.“

Löwy néhány évi buzgó működés után megvált a hitközségtől, mely a fényes tehetségű, klasszikus műveltségű és a zsidó theológiában is kiváló Lőw Lipótot választotta lelkipásztornak. Lőw teremtő ereje ezen időben sehol sem érvényesülhetett volna jobban, mint a nagykanizsai gyülekezetben. A talaj itt elő volt készítve, a hitközségben meg volt a kiváló férfiú törekvései iránti érzék és így kölcsönösen megértve és támogatva egymást, csakhamar megteremtették azon intézményeket, a melyekre a hitközségnek szüksége volt, a melyek kulturális fejlődését hathatósan előmozdították.

Lőw tettvágytól duzzadó lélekkel lépett hatáskörébe, benne tudományos készültség hatalmas energiával párosult, akadályokat nem ismert, ellenmondást nem tűrt, bátran szállt szembe azokkal, a kik bármely okból meg akarták gátolni tervének kivitelében. Alig hogy elfoglalta hivatalát, már alkalmá is nyílt erre. A hitközség 1840 május havában megnyitotta volt leányiskoláját. Ezen új intézet számára most külön épületet kellett emelni és a hitközség több vezérférfia csak a pillanatnyi szükségletet tartva szem előtt, a fiúiskolát egyelőre régi helyén meg kívánta hagyni. Lőw csak nagy nehezen tudta megértetni a mértékadó körökkel, hogy ott, hol fontos közművelődési célokról és feladatokról van szó, fukarkodás egyáltalában ninesen helyén, de mégis kivitte, hogy a hitközség mindkét intézet számára díszes és minden tekintetben beváló épületet emeltetett. Batthyány Fülöp herczeg ezen alkalommal is bebizonyította a hitközséghez való jóindulatát és ingyen engedte át az urodalmi telket.

A külső javulással pedig karöltve járt a belső fejlődés. Lőw rányomta szellemének bélyegét a fokról-fokra emelkedő intézetre és öröme telhetett fáradozásának sikerében. Az iskola újjászervezését nem sokára az iparos- és kézműves egyesület alapítása követte. A kiváló férfi nem állott meg fele uton, minden újabb siker újabb terveket értelt meg benne, új eszméket támasztott lelkében. Vállalkozásaiban három szempont vezérelte: az általános emberi, a zsidó vallásos és a *magyar nemzeti*. Különösen az utóbbit tartjuk kiemelendőnek. Lőw Czernahorában (Morvaországban) született, de alig működött néhány évig a magyar hazában, már annyira birta nyelvünket, hogy választékosan irt és szónokolt magyarul. Hazafias gondolkodását pedig az iskolába is átplántálta és ezen iparkodásában a hitközség készségesen támogatta.

Sajnos, hogy a vezérférfiak lelkesedése nem sokára lelohadt. Rossz szemmel nézték Lőw erélyes eljárását. Restelték, hogy a hitközség szellemi életének ő szabta meg irányát, féltékenykedni és akadékoskodni kezdtek, nem vitathatták el működésétől a sikert, de attól tartottak, hogy szellemi fölénye háttérbe fogja szorítani őket és minden módon bosszantották és keserítették. Végre megunt a torzsalkodásokat és lemondott hivataláról. Hiába marasztalták, hiába biztatták anyagi helyzetének lényeges javításával, hiába ígérték, hogy hatáskörét ki fogják bővíteni, hogy a megye összes zsidó tanügyei az ő kezében fognak összpontosulni: lemondását nem vette vissza és e hitközség nagy erkölcsi és szellemi kárára Nagy-Kanizsáról távozott.

Nem követjük további pályáját. Nevéhez a magyar zsidóság legdicsebb és legszomorubb emlékei fűződnek. A szabadságharcz a morva származásu rabbit a magyar táborban találta, a hol lelkesítő szava lángba borította a haza szent ügyéért küzdő hősöket. Meglakolt érte bőségesen ipával Schwab Lőw pesti főrabbiával egyetemben. A Neugebäude börtönfalai sokat tudnának mesélni a két zsidó pap szenvedéseiről. Ezek a dicső emlékek. A szomorúak Lőw pápai lelkészi működésével állanak kapcsolatban. A pápai orthodoxia Lőwnek végtelen sok keserüséget okozott és ha nem is sikerült a sokat küzdött és szenvedett férfiú erejét megtörnie, azt minden esetre hosszabb időre megbénította.

Ezen csalódások és szomorú tapasztalatok közepette jól eshetett lelkének, hogy azon gyülekezet, mely kiváló tehetségének zsengeit élvezte, a hazára virradt nagy napokban megállotta helyét. A szabadságharcz alatt a hitközség fényes tanujelét adta a haza ügyéért való lelkesedésének és midőn a miniszterium adakozásra szólította fel a nemzetet, 1848. május 31-én elhatározá, hogy legszentebb templomi ékszereit (309 lat ezüst) ajánlja fel és felkérte dr. Horschetzky Mórt, hogy ezen ajándékot a hitközség nevében adja át a miniszteriumnak. Megfosztá díszétől a vallás oltárát és

a haza oltárára tévé le. Dr. Horschetzky az ezüstöt visszahozta és a hitközség küldöttjei az ajándékok elfogadására kirendelt nagykanizsai bizottságnak adták át.

De a kanizsai zsidók nem érték be ezen áldozattal, hanem a nemzet ügyéhez való hűségüket bebizonyították akkor is, midőn a haza ellencével állottak szemben. „A magyar miniszterium, írja egy szemtanu, az egész ország földnépét felszólította ellenünk, valjon a hátunk megett levő megyék ezt teendik-e, kétséges; csupán a kanizsai zsidók tüntetik ki magukat különösebben, miről én azonnal a *bánt* értesítettem, ki a Drávánál állomásozó csapatokból egy zászlóalj Skakorákat odarendelt és a zsidókon iszonyu boszút állani megesküdütt.“

A nagykanizsai hitközség a Löwtől kijelölt uton tovább haladt. Hive maradt ezentúl is a vallásos haladásnak, melynek hivatott szószólója Lów nagynevű utódja *Fassel H. B.* volt, ki három évtizeden át a gyülekezet vallásos ügyeinek élén állott. A reactio szomorú éveinek válságait szerencsésen kiheverte és ma magyar szellem lengi át kultuszát, iskoláit és egyéb intézményeit. Dicső hagyományait nem is fogja megtagadni és a multba vetett pillantásunkat azon biztató remény kíséri, hogy a nagykanizsai izrael. hitközség azon kiváló helyet, melyet a testvérgyülekezetek között elfoglal, meg is tartandja, hogy a jövőben is hiven fogja szolgálni a felekezet és a haza szent érdekeit.

KANIZSÁTÓL HÉVIZIG.

Irta: Halász Margit.

Kanizsa városából északról kiindulva egy sík mezőség áll előttünk, s a jól megmunkált földek buja termései kötik le figyelmünket.

Az út melletti erdőséget elhagyva csakhamar elérjük *Nagy-Récsé* községet. Itt fekszik Inkey László volt országgyűlési képviselőnek birtoka. Az Inkey családnak Zalában, Somogyban nagy birtokai vannak, bár az egyik ág, Inkey Kázmér ága, kihalt s összes birtokai idegen kezekre jutottak. Az Inkey kastélyon kívül Nagy-Récsén megemlítésre méltó a község szép, új temploma. A récséiek helyzete eléggé kedvező, mert barmaikat és mindennemű természetményt igen jól értékesíthetik az órányira levő Kanizsa város piacán.

Sárszeg község az országuttól kissé félre fekszik, csakis csárdája áll az út mellett. Ez az a hirhedt *Lapi csárda*, hol a katonaszökevény Hatos Sándor a korcsmárost agyonlőtte.

Sárszeg a körjegyzőség székhelye, de egyházilag Nagy-Récséhez tartozik, mert temploma nincsen.

Nevezetessége Sárszegnek a nemes fajtájú pompás gyümölcsök termelése, melynek alapját Fülöp Mór, a volt jegyző és Talabér Zsigmond, az előbbi földbirtokos vetették meg.

Galambok fekvését a keletről s délről elterülő róna — melynek nagy atmospherájában kifárad a szem — s a nyugoti magas hegyek — melyek határozott háttérrel nyújtanak — teszik költőivé.

Semmi sem gyakorol oly magasztos benyomást az idealisan érző s mindent aestheticailag szemlélő emberre, mint ha egy-egy szép tájban gyönyörködhetik.

Vármegyénk oly gazdag az ily szép tájakban, úgy hogy talán ez az egyetlen megye, melynek ugyszólván minden pontja elragadóan szép.

Maga a galamboki nép sokkal műveltebb s felvilágosodottabb, mint a közeli somogyi falvakban. Lakossága kizárólag magyar; vallásra nézve róm. katolikus és ev. református. Diszes temploma és iskolája mindegyik felekezetnek van. Olvasottsága nagyon alapos, tekintve a körülményeket, — ugyan ezt mondhatjuk a *kiskomáromiakról* is. A legutolsó favágó is politizál s tudja hogy Bismarckot Bizmarknak kell mondani; zóna, valuta, regale, egy-

házipolitika, recepcio a kis ujjukban van. Hogyne, hisz mindegyik községnek évek óta fennálló olvasóköre s jól szervezett tűzoltósága van.

Kis-Komáromtól az országot *Magyarodon* visz át. Eme feltűnően hosszú falun s lakóin leginkább meglep a bámulatos rend és tisztaság, azon felül a vallásos érzület külső nyilvánulása. Egyszer szombati napon délután mentem keresztül a falun s meglepetve láttam, hogy a falu apraja, nagyja tisztán kiöltözve, minden munkától menten, kinn ül vagy áll csoportokban a ház előtt. Azt mondták, hogy vasárnap előtti napon már elő kell készülni az ünnepre, a szombat délutánt tehát félig megünneplik.

Amint elhagyjuk Magyarodot, szívet, lelket gyönyörködtető táj — mint egy óriási panorama — tárul szemeink elé, a mint útunk a több mértföld kiterjedésű ugynevezett *Zala-völgyén* — visz át.

Művész, ha ecsetteddel remeket akarsz festeni: ide jöjj! Megittasul a lélek eme gyönyörű képtől s a tiszta kék ég azurja mosolyogva néz ez Istentől megáldott kis paradicsomra.

Balra, a nyugoti hegyláncz tövénél egymás után következik *Kis-Rada*, *Nagy-Rada* és *Szabar*; a festői képhez járul a Zala kettős folyója, melynek hatalmas hidján át kell mennünk *Hidvégnél*.

Annyira lefoglalja szemünket az „arany-kalászszal ékes rónaság“, hogy alig vesszük észre, mikor már *Égenföldön* vagyunk. Az országot megy innen is egyenesen észak felé *Sármelléken* át, a hol még látjuk a 2 év előtti borzasztó tűzvész nyomait, bár ez a szorgalmas nép az előbbinél csinosabban újra építette faluját; a házakat bádoggal fedték, a kerítések pedig csupa lapos, lemez alakú termőköből vannak rakva, melyet *Alsó-Páhokon* és *Szent-Andráson* is láthatunk.

Itt már nagyon gyarló a föld. A szántóföldek közepéből is követ ásnak ki s némely termény nagyon silány.

Szent-András Hévizhez gyalog csak alig 7—8 percnyire van. Daczára annak, hogy Szent-Andráson „csak úgy fogadják a mestert“ s a nyári hónapokra „elküldik“: lakosságának civilizáltsága mégis vetekedhetik az előbb felsorolt községek lakosaiéval. Felette udvariasak s szolgálatkészek a legkisebb önzés nélkül. A falu dombon fekszik s a hévizi fürdővendégeknek már csak azért is érdemes ide kísélni, hogy a felséges kilátásban gyönyörködjenek.

Legjobban a vízzel vannak megszorulva, mert az egész faluban csak két kút van, de ezekben is a víz kevés és meleg, úgy hogy mindenki igyekszik éjjel meghordani s iszsza a szegény nép a kánikulai forróságban a 13—14 foku langyos vizet.

Mint említettem, itt a vidék talaja már csupa kő, de azért életemben még nem láttam annyi sárga virágot, mint ott, ez a Tompa által megénekelt „Halálfa“, melyről így irt a költő:

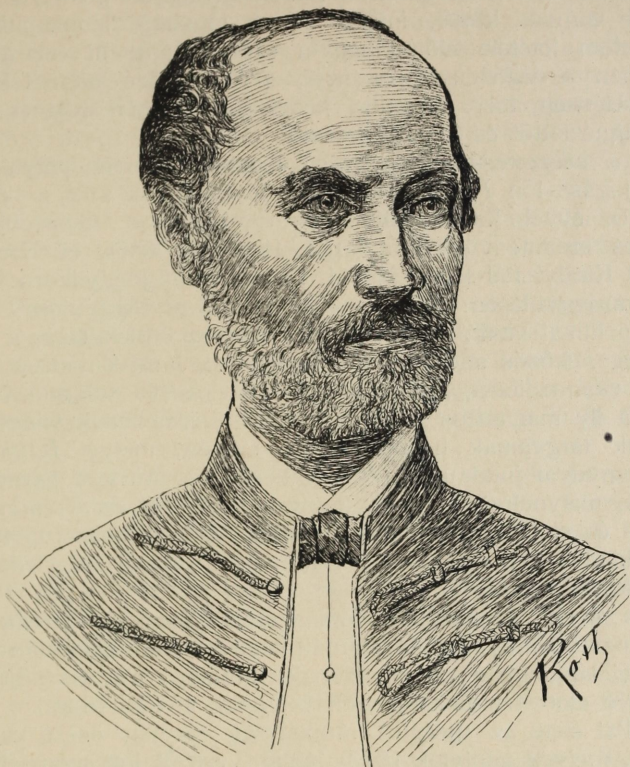
Áll a magányos rozmarin
 A sirnak csendes hantjain,
 Sóhajtástól magasra nőtt,
 Könyhullatástól sarja zöld,
 De egy holdatlan éjszakán
 Véletlen össze rezdül,

Megfutván fájó zsibbadás
 A sir földén keresztül,
 És elveszítve ágát:
 Lesz hirtelen *halálfa*,
 Világos sárga rózsák
 Rakódván oldalára . . . .

Szegény virág, neked elég a kövek közt felszivárgó nedves-
 ség is! De hiszen ez is olyan, mint az eszme, mely a „koporsó-
 ból kitör s eget kér.“

Hévíz csakis fürdőhely, nem áll másból mint egy tuczat szálló-
 házból. Deszkából épített egyszerű fürdőháza régi s nem valami
 kényelmes. A meleg forrás egy kis tavat alkot, de ezt alig lehet
 messzebről észrevenni, mert nagy fákkal van körülvéve. Olyan
 szerényen elrejtőzött ez a csodatevő víz, mint a hogyan elrejtőzni
 szokott minden igazi jótévő.

KIRÁLYI PÁL.

(1818—1892.)

Zalamegye legnagyobb szülötteinek egyike lehelte ki nemes lelkét Budapesten 1892 május 25-én. E férfiú Királyi Pál volt, ki egész életén keresztül hazája boldogulásáért fáradozott, szenvedett, türt és áldozott.

Királyi Pál Zalamegyében, a Kanizsa mellett fekvő *Szeptnek* faluban született 1818 augusztus 18-án. Atyja *Királyi Mihály* számadó juhász volt, anyja neve *Ország Apollonia*. Atyja hamvait a nagykanizsai, anyját pedig a tótszent-mártoni temető földje fogadta be.

Iskoláit falucskájában kezdette, de mivel mestere tehetséget fedezett fel benne a tanulásra, atyja a *nagykanizsai* kegyes tanítórendi gymnasiumba adta őt tanulmányainak folytatására.

Tanárai igen meg voltak elégedve a nyílt felfogású és szerény viseletű gyermekkel s örömmel fogadták azon elhatározását, hogy a piarista szerzetbe lép.

Kecskemétre került tehát és *József* név helyett, mely eredetileg keresztnéve volt, felvette 1836-ban a *Pál* nevet, melyet egész életén át meg is tartott.

Miután a szerzetesi próbaéveket kiállotta és a felsőbb tanulmányokban is sikeres előmenetelt tanusított, szerzete az 1838/39-ik iskola évre a *mármaros-*

szigeti gymnasiumba küldötte, hol próbaéves tanár lőn és az első osztályt tanította. A következő évben philosophiát hallgatni *Kolozsvárra* tették át, a hol neki a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat kellett volna letenni. Azonban elég erős hivatást nem érezvén azon terhek elviselésére, melyek ezen fogadalmmal össze vannak kötve, inkább akart jó világi lenni, mint rossz pap: még a fogadalom letétele előtt elhagyta szerzetét; de itt vert gyökeret agyában és szívében a végtelenség eszméje, a rendületlen hit a felettünk őrködő isteni gondviselésben, mely megadta kedélyének egyensúlyát és megóvta minden sívár világnézlettől és kétségbeeséstől.

Miután a szerzetes-tanári pályáról lemondott, más pálya felé fordította figyelmét és jogász lőn *Pesten*.

Az 1840. évvel kezdődnek Magyarországon a nehezebb küzdelmek, melyek fényes eredményük tetőpontját 1847-ben érték el. Ezen küzdelmek alatt edződött Királyi Pál lelke. Már 1843-ban mint joggyakornokot találjuk őt a *pozsonyi* országgyűlésen. Ezen és a következő országgyűlések nevezetes tárgyai: egyházpolitikai viták, az ősiség eltörlése, az örökváltság, a nem-nemesek birtok-képessége, közös adózás, unió Erdélylyel, a törvénykezés szabályozása, a közlekedés előmozdítása, vámviszonyok rendezése és sok más voltak. Hogyne hatottak volna ily magasztos eszmék a nép gyermekének világos eszére? Az országgyűlések tárgyait hatása látszik művén, melyet *Batthyány Kázmér* gróf ötven arannyal jutalmazott és így került be műve a három koszoruzott pályamű közé, melynek czime így hangzik: „*Robot és dézsma*.” Erkölcsi és anyagi, mező- és status-gazdasági tekintetben. Három koszoruzott pályamunka, előidévezve és kiadva németujvári gr. *Batthyány Kázmér* nagylelkűsége és korszerű gondoskodása által.

A 40-es évek haladásának főmozgatója *Széchenyi István* gróf volt. Ő hozzá csatlakozott Királyi Pál is; miután neve már munkája után is ismeretessé lőn: *Széchenyi* lapjának, a „*Jelenkor*“-nak, külföldi rovat vezetője, majd a lap-tulajdonos neve alatt szerkesztője volt e lapnak 1845—48-ig.

Királyi Pál élete az ujságíró munkásság alapján össze van kötve azon eseményekkel, melyek lefolytak 1843—48-ig. Véréből jött azon lelkesedés, mely cikkeiket áthatotta.

Kitört a szabadságharc. Királyi Pál beáll közkatonának, de már 1848 októberében őt mint tisztet találjuk *Péterváradon*, hol a honvédelmi bizottságnak engedelmességet megtagadó *Hentzit* Királyi Pál tette fogolylyá a hazafias tisztikar élén. Ezen bátor tettéért, mely fejébe is kerülhetett volna, Királyi Pál mint őrnagy a központba került, hol a hadügyminiszterium egy osztályának második főnöke lőn. Az 1849-iki nemzeti katasztrófával az ő sorsa is megváltozott.

1850—56-ig az osztrák seregben kellett szolgálnia. Mint közlegényt sorozták be még más harminczegy volt honvédtiszttel együtt a Dalmátiában levő 49. számú *Hess* ezredhez.

Dalmátiában sok szekaturát kellett kiállaniok a honvédeknek, de talán még sem volt oly iszonyu sorsuk, mint az itthon lappangó honvédeké. *Csertán Sándort* a volt zalamegyei kormánybiztost nehéz bilincsekbe veve őrizték Kufstein börtönében. *Pataki* (Piringer) *Mihály* kanizsai születésű volt honvédkapitányt kivégezték. És nem tudták elkerülni az akasztófa-halált sem *Gáspárics Márk* volt őrnagy, sem pedig *Noszlopy Gáspár* a volt somogyvármegyei kormánybiztos, kik parasztruhában bujdosnak a Bakony rengetegeiben, számos volt honvédtársukkal együtt.

A statárium iszonyatosságai ijesztettek mindenfelé, a magyar haza egy temetővé vált. És magyar lett hóhéra a magyarnak! Legrettentőbben zaklatták a honfiakat a hazaáruló magyarokból lett beamterek, kémek és zsandárok.

Miután a nehéz és sanyarú katonai szolgálatból Királyi megszabadult, a mintegy tíz év előtt félbeszakított hírlapíródalmi terere lépett újra, mert nagy

lelke a föltámadás első eszközét a sajtóban és költészetben kereste. Először a „Magyar Néplap“ munkatársa volt, majd az Urházy szerkesztése alatt megindult „Magyar Posta“ politikai napilap mellé állott, de ez megszűnt és 1858-ban már őt, mint a „Pesti Napló“ szerkesztőjét találjuk. Az elnyomatás alatt, 1858 telén, írta „Szigetvár 1566-ban“ című négy kötetes regényét. E regény gyönyörű szónoklat a zsarnoki önkény ellen és valóságos apotheozisa a hazaszeretetnek. A magára hagyott *Sziget* Magyarország, a kis csapat, a zsarnokság ellen küzdő magyar nép. De gyönyörű eszményi felfogása ebben a nőkről, mely Széchenyi ezen magasztos szavaiban is nyilatkozik: „Az ember, a ki érzékeit salaktól tisztán tartja, s a nőket az őket megillető polczra helyezi mindenek előtt a lelki tulajdonokat fogja keresni.“

A „Pesti Napló“ munkatársai kiszemelték őt a lap felelős szerkesztőjéül, mivel ismerték békeszerető természetét és rendkívüli óvatosságát. De mindennek daczára nem kerülhette ki, hogy „A magyar primás arany miséje“ című cikkéért, melynek 1859 november 8-án kellett volna megjelennie, perbe ne fogják, mely pert azonban igazság hiánya miatt elejtették.

1861-ben jan. 2-án Pest városa *főjegyzőül* választotta és rá a *letenyi* választó kerület márcz. 29-én felkérte képviselőjelöltül és „április 12-én közfelkiáltással *képviselőnek* választatott.“ Az országgyűlésen Deák Ferencz eszméit vallotta.

Az országgyűlés feloszlata után *főjegyzői* teendőit folytatta tovább, de október 20-én az államadó erőszakos behajtása tárgyában szerkesztett petíciója miatt hűtlenségi keresetet indítottak ellené, a melyből csak hónapok mulva szabadult ki.

A „Pesti Napló“ szerkesztését már előbb *Kemény Zsigmond* báróra ruházta át Királyi Pál, hogy személye iránti ellenséges indulat miatt a lap ne szenvedjen semmi kárt sem, de azért dolgozott, munkálkodott 1869-ig, midőn újra képviselővé lett. Ez időtől kezdve a fővárosi törvényhatósági életben vezérszerepe volt s társadalmi és egyesületi mozgalmakban is rendkívül tevékenyen működött.

Deák Ferencz közvetlen utódául választotta *Budapest* belvárosa a képviselőségben 1881-ben. Halála előtt közvetlenül pedig a csáktornyai kerületet képviselte nemzeti párti programmal. 1892-ik évben az utolsó országgyűlési időszak alatt 74 éves kora daczára buzgón elnökölt pártja ülésein, míg 1892 év májusában a kérelhetetlen halál kiragadta szerető barátai és tisztelői közül.

Élete nem volt a magáé, hanem a hazáé, a tudományé, a nemzeté, melyért rajongott, az emberiségé, a kötelességé. A legszebb koszoruk ravatalán a szegények könnyei voltak, ezek siratták benne jötevőjüket. Hányan kaptak segítséget tőle a koldulni szegyenlő szegények közül! Hány gyámoltalant emelt fel a porból! Végrendeletében is nagyobb összeg pénzt hagyott jótékony célra.

Életében igazolta szavait, hogy „nem hagyta ki tanácsadói közül szívét;“ nem hazudtolta meg ezeket sem: „A férfinak kötelessége az, hogy készületlenül ne találja semmi; félhet ugyan némely események bekövetkezésétől, azonban legyenek ezek bár a legrettenetesebbek, megijedni soha sem szabad.“

Nem fogja feledni emlékét az utókor, mert megfelelt Klopstok ezen szavainak:

„Ein edler Mensch ist, der fürs Vaterland,
Ein edlerer, der für des Landes Wohl,
Der edelste, der für die Menschheit kämpft.“

Esztergályos Ágoston.

ZALAVÁRMEGYEI EGYESÜLETEK.

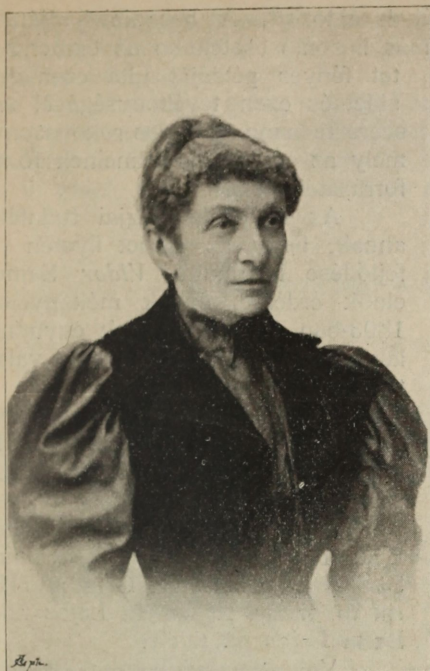
A NAGYKANIZSAI KERESZTÉNY JÓTÉKONY NŐEGYLET.

Clement Lipótné,
a kereszt. jót. nőegylet védnöje.

A nagykanizsai ker. jót. nőegylet 1887-ben alapították s azóta a helyi segélyezés terén nélkülözhetetlen tényezőnek bizonyult. Az egyletnek azonban nemcsak keresztény tagjai vannak, hanem számosan iratkoztak be tagjaiul az izr. nők közül. Alapító tagjai: Clement Lipótné 50, Karczag Béláné 100, Karczag István 50, Karczag Béla 50, Hirschler Henrikné 50, nagykanizsai takarékpénztár 50, Nagy-Kanizsa város 50, Komen József 50 forinttal. Tisztviselői kara és választmánya az 1894. évben: védnök Clement Lipótné, elnöknő Zadubánszky Lajosné, alelnöknő Nábráczy Lajosné, pénztárnoknő Dauscha Ottóné, titkár Seregély Dezső, II-od titkár Belus Lajos, ügyész Faics Lajos, orvos dr. Szekeres József. Választmányi tagok: Bogenrieder Józsefné, Fülöp Kázmékné, Fischer Józsefné, Gózonny Sándorné, Györffy Jánosné, dr. Hauser Jánosné, Janda Károlyné, Knortzer Györgyné, Kaán Irma, Mantuano Józsefné, Pálffy Alajosné, Plihál Ferenczné, Sebestény Lajosné, Stirling Sándorné, Sallér Lajosné, dr. Szekeres Józsefné, Schmidt Frigyesné, özv. Székely Lajosné, dr. Tripammer Rezsőné, dr. Tuboly Gyuláné, Uher Ödönné, Varga Lajosné, Vucskics Jánosné, Wusztl Lajosné. A keresztény jótékony nőegylet különféle módon

Zadubánszky Lajosné a ker. nőegylet elnöke.

kedeteikért az öntudat és a szegény imája!

nyújt segélyt a szűkölködőknek. Iskolás leányokat ruház, özvegyeket és árvákat gyámolít. Az 1894. évben a havonként kiosztott segélyezések összege 1444 frt 31 kr-ra rugott 1522 frt 08 kr. bevétellel szemben. Vagyona jelenleg 2536 frt 66 kr., melyet ajándékozások, multságok rendezése által évenként gyarapítani iparkodik. Rendes tagjainak száma 278.

Midőn itt az egylet védnökének és elnöknőjének arczképeit közöljük, mint a kik ez egyesület élén, a nemes szívük sugalta jótékonyság szép tetteit gyakorolják, lehetetlen a buzgó választmányról meg nem emlékezni, mely kiveszi részét a munkából s személyesen keresi fel a segélyre szorultakat, mert nemcsak készpénzbeli segélyt nyújt ez egyesület, hanem ruhaneműeket, téli időben fát is juttat az erre szorultaknak.

Búzdítanak, lelkesítenek, hogy szegényeik hiányt ne szenvedjenek. Jutalmazza őket az emberbaráti érzésből fakadó nemes, önzetlen cselekedetükért és segélyre szorulóik hőimája!

*M.

A nagykanizsai izr. jót. nőegylet.

Nemcsak Nagy-Kanizsa város, hanem az egész Dunántúl egyik legrégebbi humánus nőegyesülete a *nagykanizsai izr. jótékony nőegylet*, mely 1893 február 5-én ünnepelte meg 50 éves fenállását.

Az izr. jótékony nőegylet a megalakulás első éveiben csak annyiban gyakorolta a jótékonyt, hogy szegény iskolás leányokért fizette a tandíjat és ezeket ruházta; az izr. hitközség megbízásából pedig a hitközségi leányiskolában a kézimunka oktatására felügyelt.

Az első évtizedekben nem fejthették ki nagyobb tevékenységet a humanitás terén, de már az 50 es évek elején jövedelmének felét szegények segélyezésére fordította.

1878-ban elhunyván gelsei *Gutmann* Anna az egylet egyik alapítója és sok évi buzgó elnöke, helyébe közfelkiáltással ennek leánya *Vidor* Samuné választott elnökké, kinek elnöki működésével új era következett az egyletre. Az új elnök lázas tevékenységgel fogott az egylet regenerálásához. Rendszerint behozni, fokozni a bevételeket és ehhez aránylag a jótékonyt, ez volt Vidorné alapelve, melyet soha szem elől nem tévesztett. Az egylet évről-évre virágzóbb lett és az 1878-ban még csak 130 taggal és mintegy 800 forint vagyonnal bíró egylet, jelenleg 324 taggal és több mint 10.000 forint vagyonnal rendelkezik. De azért az egylet minden alkalommal tele marokkal áldozott a jótékonyt oltárán és az utóbbi évtizedben átlag évenként 2400 frtot fordított özvegyek, árvák, betegek segélyezésére, iskolai és egyéb jótékony és közhasznú czélora.

Az egyesület saját lokális keretén túl is áldozott. A boszniai hadjárat, a szegedi és győri árvizek alkalmával és más hasonló esetekben az emberszeretet fényes példáját adta ezen egyesület és ezen tevékenységével megszerezte azon általános rokonszenvet, mely az egyesület jövedelmeinek fő kútforrását képezi.

Vidor Samuné, az izr. nőegylet és a szegények tápintézetének elnöke.

Az egyesület tagjai tudatában annak, hogy az egyesület illetén való fejlődése leginkább Vidor Samuné elnök érdeme, ennek méltánylásául 1893-ban Vidor Samunét egyhangúlag az egyesület örökös elnökévé választották.

Az egyesületnek ez idő szerint 1 tiszteletbeli tagja (hevesi Bischitz Dávidné), 53 alapító, 270 rendes, összesen 324 tagja van.

Vidor Samuné örökös elnök, Blau Pálné másod elnök, Sommer Sándorné pénztáros, Grünhut Henrik tb. titkár, Rosenfeld Lajos titkár, Barta Lajos m. titkár.

Választmányi tagok: Bettlheim Samuné, Blau Lajosné, Dr. Blau Simonné, Blumenschein Vilmosné, Dobrin Benőné, Ebenspanger Lipótné, Fischl Pálné, Gelsei Gutmann Vilmosné, Kartschmaroff Leoné, Kaster Miksáné, Klein Illésné, Kürschner Ignáczné, Ledofsky Árminné, Löwinger Lajosné, Löwy Adolfné, Maschankzer Mórné, dr. Neumann Edéné,

Ollop Samuné, Pollák Árminné, Rapoch Gyuláné, Rosenberg Izraelné, Rosenfeld Adolfné, Rotschild Albertné, dr. Rothschild Samuné, Scherz M. J.-né, dr. Schreyer Lajosné, dr. Schwarcz Adolfné, Strém Vilmosné, Tauber Alajosné, Weiser Józsefné.

A nagykanizsai szegények tápintézete. (Népkonyha.)

Az „Izr. jótékony nőegylet“ 1888-ban alapította ezen felekezet nélkül humánus intézményt, mely ezen idő óta igen áldásosan működik. A téli hónapokban novembertől-áprilisig lélekemelő látványt nyújt ezen intézet. Több mint 200 éhező iskolás gyermek kap ott naponta jóízű meleg ebédet, hogy táplálva gyenge testét, elég erős legyen a szellemi munkára, a tanulásra. Ezen hajlék az, melyről elmondhatjuk: hogy itt élteti a testvéri szeretet a sors mostoháit. A legutóbbi 1894/95-iki téli évadban körülbelül 14.000 gyermek és mintegy 3000 felnőtt étkezett a népkonyhában. A gyermekek mindnyája, a felnőttek legtöbbször ingyen kapták az ebédet és az ebbeli jótett felekezeti különbség nélkül gyakoroltatik.

Az intézet elnökségét mindenkor az izr. jótékony nőegylet elnöksége képezi, de a vezetést és felügyeletet vegyes felekezetű 36 tagból álló választmány gyakorolja.

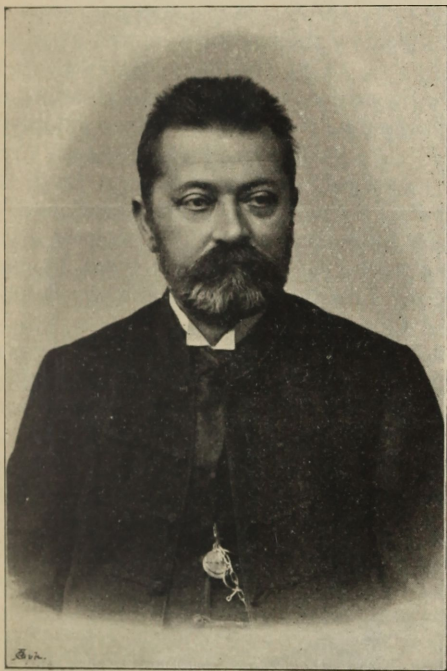

Az intézetnek jelenleg van: 19 alapító tagja, 21 örökös tagja, 380 pártoló tagja, vagyona pediglen meghaladja a 2500 frtot. Elnöke Vidor Samuné, titkár Rosenfeld Lajos.

Nagy-Kanizsa város, a nagy-kanizsai és délzalai takarékpénztárak rendszeres évi segélyben részesítik ezen intézményt, mely Nagy-Kanizsa város humanus intézményei közt ugyan a legifjabb, de a legnagyobb jótékonyágot fejt ki azzal, hogy betevő falatot ad az éhezőknek.

A nagykanizsai kisdednevelő egyesület.

1876—1895.

Bátorfi Lajos, a »Zalai Közlöny« szerkesztője.

Tagadhatatlan, hogy a kisdedek (3—6 évesek) szakszerű nevelése körülünk egyik legszebb vívmányának tekinthető. A rendszeres nevelésnek alapját maga a társadalom vetette meg, tehát a szülők szívéből fakadt, a szülői szeretet magasztos virágának méltán nevezhető. A közel múltban már kormányunk is magáévátette a nemes ügyet s az országgyűlés törvénybe iktatta ennek rendezését és szükséges fejlesztését.

A nagykanizsai kisdednevelő egyesület 20 év óta szolgálja az ügyet s nevéhez méltólag igyekezett céljának megfelelni.

P. Szathmáry Károly koszorú irónk, az országos kisdedovó egyesület titkára, mint nagyatádi országgyűlési képviselő Nagy-Kanizsán léte alkalmával Belus József akkori polgármester felhívására a városházán lelkesítő beszédet tartott 1874. évi szeptember 8-án s kimondatott az alakulás.

1875. febr. 21-én 143 tag jelenlétében tartatott meg Belus József polgármester elnökle alatt az alakuló gyűlés és egy szervező bizottság küldetett ki, melynek 40 női tagja volt. Elnök Martinkovics Károlyné, alelnökök Gutmann Henrikné és Laky Kristófné. Titkárok Hajgató Sándor, Hoffmann Mór, Mihály J. Endre és Bátorfi Lajos. Első pénztárnok Hauser János. Tagok száma febr. 28-án 218 nő és 88 férfi, összesen 306.

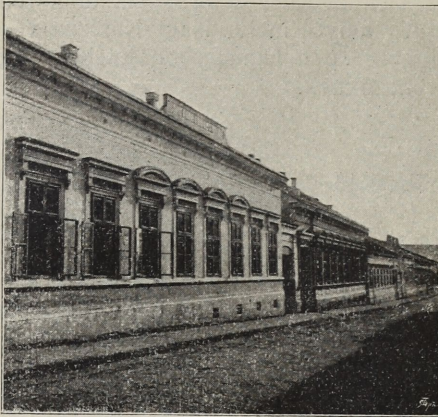
Jellemző, hogy az első jótékony adomány egy német szintársulat előadásának fele jövedelméből folyt be 17 frt 60 krral.

Nagy-Kanizsa város képviselő testülete ez évtől kezdve 500 frt segélyt szavazott meg.

Az alapszabályok felterjesztetvén, azok csakhamar megerősítve leérkeztek s a július 11-én tartott ülésben bejelentettek s már aug. 15-én tartatott meg a tisztválasztó közgyűlés a következő eredménnyel: Elnök Martinkovics Károlyné, másod elnök Gutmann Henrikné, alelnök Laky Kristófné, másod

alelnök Plihál Ferenczné. Titkárok Bátorfi Lajos, Hoffmann Mór, Hajgató Sándor és Mihály J. Endre. Orvos dr. Schreyer Lajos s ez idő óta szakadatlanul

Nádor-utczai kisdedovoda.

szadalmi tevékenységének a közjátékonyosság terén különös kifejezést adni. A boszniai sebesültek részére sorsjáték és gyűjtés rendeztetett, a szegedi árvíz-károsultak segélyezésére 760 frt gyűjtetett. Az egylet vagyona 9923 frt volt.

1880. Elnök Koch Mihályné, titkár dr. Tuboly Gyula, később dr. Bentzik Ferencz. A *nádor-utczai ovodaház* építése Hencz Antal által.

1881-ben a *magyar-utczai ovoda* létesített s ez alkalommal választattak be Kemény József, majd neje Tarnói Miletz Mária okleveles óvók. Ügyész Lengyel Lajos. A június 11-iki rendkívüli közgyűlésen Weisz (Vidor) Samuné lett másodelnök, gondnok Somssich Lőrincz és titkár Bátorfi Lajos.

1882-ben az egyesület jubileumot rendezett FröbelFrigyes a gyermek-tertek létesítője születésének százados évfordulóján, Koroknyay Ottó Fröbel arczképét díjtalanul lefestette. Ez évre esik a Nádor-utczai nyaraló építése s a fáradhatatlan gondnoknak, Somssich Lőrincznek nagybuzgalmu tevékenységéből sorsjáték rendezése, az egyesület vagyónak gyarapítása céljából.

Az 1883-iki közgyűlés fájdalommal constálja, hogy a tagok száma rohamosan csökken. Ekkor választott meg ügyésszé Kovács János, pénztárnokká Oszeszly Antal.

1884. Plihál Ferenczné elnök. Alapszabályok módosítása.

1885. Vidor Samuné helyettes elnök. Tretter Mihály gondnok. A sorsjáték 6246 frt 59 krt jövedelmezett, ebből építette fel az egyesület *Arany János-utczai ovodaházát*, melyhez a telket a város adományozta.

Arany János-utczai kisdedovoda.

az. Pénztárnok Knausz Boldizsár, ügyész Tóth Lajos. Első disztag P. Szathmáry Károly. Első alapítók Belus József és Csengery Antal 100—100 frttal.

A következő évek rövid története a következő:

Az 1876. évben az egyesületnek 12 alapító, 218 rendes és 131 pártoló tagja volt. Bevétele 8795 frt 33 kr. s kiadása 6293 frt 91 kr. Kisdedek száma 82.

1877. Alapszabályok módosítása. Gabelics Imre egyleti ügyész.

1878. Gutmann Henrikné szül. Strasser Annamásodelnök elhalálozása folytán Blau Pálné lett bevásáztva.

1879-ben alkalma volt az egyesületnek saját belső ügyein kívül tár-

1886 augusztus havában gyermekjáték-kiállítás rendeztetett az Arany János utcai ovoda épületben.

1887. Elnök Babochay Györgyné, gondnok Ullmann István.

1888-ban nyitotta meg az egyesület harmadik ovodáját *Kis-Kanizsán* egy bérházban, a lakosságot csak nagy ügyvel-bajjal sikerült rabolni, hogy gyermekeit az ovodába küldje. Ügyész lett Oroszváry Gyula.

1890. Vidor Samuné elnök, Knausz Boldizsárné másod elnök. Ez évben nyitotta meg az egyesület negyedik ovodáját az *Atilla-utczában*, szintén bérházban.

1891-ben indítvány tétellett egy óvóképezde felállítására. Bármily helyesséssel találkozott is az indítvány, az eredménytelen lett.

Ez évben rövid időközben halálozott el Kemény József és neje. Györffy János ügyész.

1892-ben az óvók fizetési rendezése ügyében memorandum nyújtatott át. Ugyanekkor épült az Arany János utcai ovoda nyaralója.

1893. Tisztújító közgyűlés: elnök Vidor Samuné, másod elnök Knausz Boldizsárné, alelnök dr. Schreyer Lajosné, másod alelnök Wusztl Lajosné. Orvos dr. Schreyer Lajos, ügyész Györffy János, pénztárnok Neu Albert, gondnok Knausz Boldizsár, helyettes gondnok Haba József, titkár Bátorfi Lajos, másod-titkár Rosenfeld Lajos.

1894. *Dadaképző* nyári tanfolyam tartatott 12 nővel és 6 hónapos állandó dadaképző tanfolyam 19 nővel.

Az 1895. évben az egyesület a válsághoz közeledett, bevételei kevesbedtek, míg kiadásai az óvónők fizetésének törvényszabta módon való felemelése által szaporodtak, úgy hogy a hiány 1600 frtot meghaladta, miután a tagok létszáma rohamosan apadt, ugyszinte a kiadások utáni befizetés is kevesbedett; azonban feloszlás előtt a kormány és a városi hatósághoz segély iránti kérvény nyújtatott be, tápláljuk a reményt, hogy a missiót teljesítő egyesület újból felvirágozni fog.

Közöljük még az egyesületnek alapító és tiszteletbeli tagjait.

Alapító tagjai az egyesületnek: Gróf Andrassy Károlyné †, hg. Batthyány Strattman Ödön, Belus József †, Clement Hermence bárónő †, Clement Lipótné Csengery Antal †, Dobrin Benóné, Déli vasutársaság, Gelsei Guttmann Henrik †, Gelsei Guttmann Henrikné †, Báró Hornig Károly püspök, Palini Inkey Lászlóné, Karczag Béla, Karczag Béláné, Karczag István, Mihálovics József érsek †, Nagykanizsai takarékpénztár, Pollák-Guttmann Emma, Szalacsy Farkasné és a Zalavármegyei nemesi pénztár.

Tiszteletbeli tagok: Blau Pálné, gróf Csáky Albin, Hoffmann Mór, Knausz Boldizsár †, Martinkovics Károlyné, dr. Ruzsicska Kálmán, Somssich Lőrincz †, P. Szathmáry Károly †, Trefort Ágoston †, Tisza Kálmáné, dr. Wlassics Gyula.

Bátorji Lajos.

A nagykanizsai kaszinó.

1886-ig a mikor a kaszinó saját házába költözött, a nagykanizsai kaszinó kereskedelmi kaszinó neve alatt létezett. A nagy Széchenyi István kezdeményezésére 1835-ben keletkezett s így a legrégebb e nemű társas gyülekező helyek egyike. A kanizsai kereskedők alapították s már eredeti célja volt a társadalom tisztességes elemeit összegyűjteni, s a kereskedők között felolvasások tartása, hangversenyek és egyéb multságok rendezése által a művelődésre ösztönt adni, azt előmozdítani. 1886-ig bérházban voltak a kaszinói helyiségek; ekkor a kaszinó közgyűlése elhatározta, hogy 70000 frtért saját

házat épített, mely a városház és iskola utca sarkán állott kápolna és kórház helyén felépült. Első emeletén nagy diszterme van, s egyéb helyiségei is teljesen megfelelnek a szükséges kényelemnek. Van négyezer kötetes könyvtára, 230 rendes és 18 kültagja, a tagsági díj jelenleg 20 frt. A helyiségek díszesen be vannak rendezve; van villamos világítás, kiváló irodalmi férfiak tartottak benn felolvasásokat; s művészek hangversenyeket. Érdekes, hogy a kaszinó jegyzőkönyvei már a 40-es években lettek magyarul vezetve s ekkor az itt állomásozó dzsidás ezred tisztjei is tagjai voltak a kaszinónak. Évi kiadása 7000 forint; 36 politikai hirlap és egyéb folyóirat áll a tagok rendelkezésére.

Ebenspanger Lipót.

A kaszinó jelenlegi elnöke Eben-spanger Lipót, kir. keresk. tanácsos, ujnépi nagybirtokos, ki birtokán mintaszerű gazdaságot vezet s különösen a fa- és állattenyésztés terén fejt ki nagy tevékenységet, úgy hogy e téren való érdemeit több gazd. kiállítás méltányolta. A közélet és közügyek terén, ő, ki egyszersmind az 1834. évben alapított bőr-, bor- és terménykereskedő cég főnöke, dicséretre méltó tevékenységet fejt ki, közbecsülésben áll és mindenütt keresik buzgó köreműködését. Mint Zalamegye 3. legtöbb adót fizető virilitája, tagja a megyei bizottságnak, ülnöke a nagykanizsai kir. törvényszéknek és kültagja a soproni keresk. és iparkamrának. Mint városi képviselő nagy tevékenységet fejt ki a bizottságokban, elnöke Nagy-Kanizsa város építészeti bizottságának, alelnöke a pénzügyi bizottságnak, tagja az iskolaszéknek és a kórházi bizottságnak.

A közügyek terén ez még nem meríti ki tevékenységét. Mint elnöke a „nagykanizsai kereskedők társulatának“ épügy buzog e társulat érdekeiért, mint a mily ritka kötelesség-tudással végzi dolgát mint másodelnöke a nagykanizsai takarékpénztárnak. Igazgatósági tagja a vidéki takarékpénztárak központi Jelzálogbankjának, igazgató tanácsosa a nagykanizsai bankegyesületnek, váltóbírálója az osztr.-magyar-bank kanizsai fiókindezetének. Szívesen áldoz ő minden humánus célért is, egyike volt a nagykanizsai vörös-kereszt-egylet megalapítóinak s ennek alelnöke; tiszteletbeli tagja a nagykanizsai keresk. ifjak, a zalamegyei aggharczosok, s a kanizsai hadastyán-egyletnek. A kaszinó ügyeit pedig, melynek 17 év óta elnöke, ritka tapintattal vezeti. A kaszinó alelnöke: Weiser József, titkár és ügyész: dr. Rothschild Samu, pénztárnok: Schwarcz Gusztáv. Háznagyok: Löwy Adolf, dr. Schwarcz Adolf. Választmányi tagok: Blau Lajos, Eben-spanger Leo, Fischer Sándor, Grünhut Henrik, gelsei Gutmann Vilmos, Ledofsky Ármin, Lengyel Bernát, Löwinger Ignác, Maschankzer Mór, dr. Neumann Ede, Rothschild Samu, Scherz Richárd, Sommer Sándor, dr. Stolzer Henrik, Weisz Tivadar. Számvizsgálók: Blankenberg Vilmos, Eisinger Henrik, Goldstein Jakab.

A nagykanizsai »Polgári Egylet.«

A nagykanizsai polgári egylet kétségtelenül Széchenyi eszméinek hatása alatt keletkezett. Alapítási éve 1836; ez időre esik Széchenyi István hatalmas társadalmi agitációja, mely a nemzet átalakulását volt hivatva megindítani, 60 éves multra tekinthet vissza tehát az egylet, mely városunk társadalmának teljes átalakulását szemlélhette ez idő alatt, kivevén ebből a maga részét is, mert nem jelentéktelenül folyt be erre. Az egylet neve eleinte német volt: „Bürgerverein;“ német volt hivatalos nyelve is. Már 1845-ben magyarul és németül fogalmazták a jegyzőkönyveket. 1848 óta már csak magyar jegyzőkönyveket vezettek és ekkor lett az egylet neve is: „Polgári egylet“. 1886-ban ünnepelte az egylet félézázados jubileumát, mely alkalomra az egylet akkori s jelenlegi elnöke Dr. Bentzik Ferenc megírta az egylet történetét.

Az egylet fennállása egész ideje alatt sokat áldozott jótékony és közművelődési czélokra. Termei, helyiségei nyitva állanak a társadalom minden rétegének. Az előbbi szűk ház helyébe szép nagy palotaszerű épületet emeltek, mely minden kényelmet nyújt az egylet nagyszámu tagjainak. Van nagy, becses művekből álló könyvtára; politikai ujságok, szépirodalmi és szakfolyóiratok nagy számban állnak rendelkezésre. Nagy disztermében időközönként magyar színészek gyönyörködtetik a közönséget; hangversenyek, táncmulatások tartatnak. Szép nagy kertje, a legrendezettebb városunkban, nyáron kellemes találkozási helye a közönségnek. Jelenlegi választmánya mindenképen feladata magaslatán áll; az egyletnek van 327 rendes és 45 kültagja. Elnöke: Dr. Bentzik Ferenc; alelnök: Gelsei Gutmann Vilmos. Titkár: Knortzer György. Ügyész: Szalay Lajos. Pénztárnok: Klein Márton. Háznagy: Vécsey Zsigmond. Könyvtárnok: Dr. Szigethy Károly. Gondnok: Eperjesy Gábor. Választmányi tagok: Bogvay Ödön, Dants Kálmán, Faits Lajos, Farkas József, Grünhut Henrik, Sümegi Kálmán, Keller Mátyás, Sebestény Lajos, Lengyel Lajos, Miltényi Sándor, Kovács Károly, ifj. Oszterhuber László, Plihal Ferenc, Svastics Károly, Sommer Náthán, Dr. Szücs Miklós, Tripammer Rezső dr., Werner Ferenc. — Számvizsgáló bizottság: Gogl Lajos, Fagyas Lajos, Fehrentheil Gusztáv, Székely Tivadar, Tripammer Gyula.

Nagykanizsai önkéntes tűzoltó-testület.

A nagykanizsai tűzoltótestület a helyben fennálló tornaegylet kebeléből keletkezett. A tornaegylet elnöke *Valbach Mór*, bocsátotta ki 1870-ben felhívását a város polgáraihoz. Azonnal 62 alapító, 65 pártoló és 80 működő tag jelentkezett. Ezzel megalakult 1872-ben a tűzoltótestület, mely azóta dicséretreméltó módon működik. 1882-ben szentelte fel a tűzoltótestület zászlaját, akkor Oroszváry Gyula ügyvéd volt az elnök, ki dicséretreméltó buzgalommal vezette a humánus intézményt. Ez évben 148 volt a pártoló tag. 1882-ben tartott zászló felavatási ünnepélye alkalmával az ország minden részéből jelentek meg a rokonegyletek küldöttei, emelve a szép ünnepély díszét. Szereinek összes értéke akkor 7467 frt 29 kr. volt. Az 1894. év december hó 31-én lezárt leltár a testület összes vagyoniát 12927 frt 71 krban tünteti fel; melyben a segélyalap (3000 frt 21 kr), a felszerelési alap (63 frt 13 kr.), a mentő-osztály alapja (477 frt 41 kr.), összesen 4008 frt 15 krrel szerepel. A tűzoltótestület híven eredeti céljának derekasan felel meg az önzetlenül magára vállalt emberbaráti szép kötelességének, örködve polgártársainak vagyoni- és életbiztonsága fölött, nem várva különösebb jutalmat, mint a mit a nemes öntudat nyújt: a polgár legszebb jutalma.

Az egyesület elnöksége és választmánya:

Lengyel Lajos elnök, Grünhut Henrik alelnök, Réti Lajos titkár, Dr. Friedl Ödön ügyész, Dr. Szigethy Károly orvos, ifj. Fesselhofer József pénztárnok.

Választmányi tagok: Vágner Károly, Thomka Endre, Keller Ignác, Sommer Sándor, Szegő Gyula, Löwinger Ignác, Ebenspanger Leo, Gyórfy János, Dr. Bentzik Ferencz, Sommer József, Juhász György, Kürschner Ignác.

Parancsnokság I—V. kerület: Knortzer György főparancsnok, Raffay István alparancsnok, Bódis János mászó osztályparancsnok, Jack Ede szivattyús osztályparancsnok, Morándini Román szivattyús szakaszparancsnok, Weisberger Kálmán szivattyús szakasz parancsnok, Bátorfi Lajos rendfentartó osztály parancsnok, Brück Sándor segéd tiszt, Schável János szertárnok, Juk István szivattyús parancsnok helyettes, Polin Péter szivattyús osztályparancsnok helyettes, Hoffer József szivattyús osztályparancsnok helyettes, Meskó István mászó osztályparancsnok helyettes, Staab József zászlótartó.

VI—VII. kerület. Poredus Antal mászó oszt. parancsnok, Fleischhacker Ignác szivattyús osztály parancsnok, Varga István segéd tiszt, Poszavetz Ferencz szertárnok, Tiszay Mihály mászó oszt. par. helyettes, Novát István szivattyús oszt. par. helyettes.

A mentő-osztály tagjai: Baboss László, Bay György, Dr. Blau Simon, Brandhoffer Antal, Belus Lajos, Dobrin Richárd, Dobrovics Dezső, Ehrlich Arnold, Dr. Engel Sándor, Eperjesy Gábor, Fekete József, Dr. Friedl Ödön, Dr. Gerő József, Grünhut Henrik, Hajdu Gyula, Havas Arthur, Kárpáthi Manó, Kaufmann Béla, Kaster Miksa, Magics Ferencz, Dr. Ollop Mór, Dr. Plosszer István, Pongrácz Adolf, Radó B. Béla, Dr. Rosenberg Mór, Dr. Rauch Zsigmond, Székely Tivadar, Strém Tivadar, Schwarcz Gusztáv, Tripammer Gyula, Unger Ullman Elek, Weissmayer Márk.

Nagykanizsai Társaskör.

A Nagykanizsai Társaskör 1875 május 23-án alakult.

Az alapszabályokban kifejezett célja: A társadalom művelt és kifogástalan elemeinek testvéries közelhozása által a társas életi viszonyok megszilárdítása; népszerű és nyilvános felolvasások útján az értelmi s erkölcsi művelődésnek előmozdítása; a magyar nyelvnek a társadalmi érintkezésben érvényre juttatása; politikai és szaklapok olvasása útján az önművelődés eszközése és támogatása minden oly intézmény és tényezőnek, mely az általános és helyi érdekű haladás emelésére szolgál.

Tisztikara: Elnök Dezsényi Elek nagybérllő. Alelnök Schmidt Frigyes urodalmi pénztárnok. Titkár Plihal Viktor királyi közjegyző helyettes. Háznagy Dr. Neusiedler Antal kir. törvényszéki bíró Pénztárnok Unger Ullmann Elek kereskedő. Ügyész Hertelendy Béla ügyvéd. Könyvtárnok Makara Iván királyi aljárásbíró. *Választmánya:* Clément Lipót földbirtokos, Klobucsar Viktor m. kir. honvédeztredes, Mikoss Géza királyi táblai bíró, Nagy Valér cs. és kir. huszár aleztredes, Plihal Ferencz kir. közjegyző. Reisenauer János cs. és kir. aleztredes, Dr. Szekeres József orvos, Tóth László kir. törvényszéki elnök. Varga Lajos ügyvéd. A kör évi bevétele 2800 forint körül. Kiadása jelenleg ugyanannyi. Vagyoná körülbelül 800 forint készpénz. Van 59 rendes-, 90 kül- és 1 tiszteletbeli. Összesen 150 tagja

Rendes tag díja: 16 forint. Kültagé 8 forint.

Könyvtár jelenleg 1045 kötetből áll. Járat 23 belföldi és 4 külföldi lapot és folyóiratot különféle tartalommal

Nagykanizsai irodalmi és művészeti kör.

E kör Sümegi Kálmán buzgolkodása következtében 1895 májusában keletkezett. Célja a nagykanizsai társadalom irodalmi és művészeti életének fellendítése felolvasások és hangversenyek rendezése által a magyar nyelv és nemzetiség szolgálatában; a műveltség terjesztése az alsóbb társadalmi körökben népszerű előadások és felolvasások tartása által s általában a magyar társadalom emelése. A kör három szakosztályra oszlik: irodalmi, művészeti és társadalmira. Tagjainak száma 320.

Elnök Sümegi Kálmán, másodelnök Kovács Károly, titkár dr. Lőke Emil, segédtitkár Mágics Ferencz, pénztáros dr. Villányi Henrik, ügyész dr. Schwarz Adolf. Az igazgató tanács tagjai: Bátorfi Lajos, Bún Samu, Baksay József, Dr. Fried Ödön, Grünhut Henrik, Hajdu Gyula, Halis István, Hoffmann Mór, Kárpáti Manó, Kalesok Leo, Kovács Károly, Lendvai Samu, Milhoffer Ödön, Dr. Neumann Ede, Nith Norbert, Dr. Plihál Viktor, Papp Miklós, Rosenfeld Lajos, Dr. Rosenberg Mór, Sauermann Mihály, Schüssler Albert, Dr. Szüts Miklós, Szalay Lajos, Szalay Sándor, ifj. Singer Samu, Dr. Szigethy Károly Vécsey Zsigmond, Weisz Tivadar.

A nagykanizsai ált. betegsegélyző és temetkezési egyesület.

Ez eredetileg ifjusági egyesület volt. Keletkezési ideje 1870. Célja nemcsak a beteg egyesületi tagoknak ingyen gyógykezelése, hanem pénzügyi gyámolítása is. Az egyesület elnöke Löwinger Mór, alelnöke Saller Lajos, titkára Somogyi Henrik, orvosa Augenföld Fülöp, választmányi tagjainak száma 12. Vagyoni állapota 8000 forint. Évenként 4—500 forintot ad betegek gyámolítására, gyógyszereszi számlája körülbelül 150 fortra rúg.

Vörös-kereszt-egyesület.

Nagykanizsai városi választmány. — Megalakult 1881 január hóban.

Választmány: Elnökök: Babochay György polgármester, Fesselhofer Józsefné. Alelnökök: Ebenspanger Lipót, kir. keresk. tanácsos, Fischl Pálné. Gondnok: Vagner Károly. Jegyzők: Tripammer Gyula, Hoffmann Mór. Pénztárnok: Unger Ullmann Elek. Orvosok: Dr. Szekeres József, Dr. Schreyer Lajos.

Választmányi tagok. Férfi osztály: Babochay György, Ebenspanger Lipót, Ebenspanger Leo, Dr. Bentzik Ferencz, ifj. Fesselhofer József, Grünhut Henrik, Gelsei Gutmann László, Gyórfy János, Hoffmann Mór, Lengyel Lajos, Plihál Ferencz, Dr. Szekeres József, Schreyer Lajos, Stirling Sándor, Tripammer Gyula, Unger Ullman Elek, Wagner Károly, Bátorfi Lajos. Női osztály: Babochay Györgyné, Ebenspanger Lipótné, Eisinger Henrikné, Fesselhofer Józsefné, Fischl Pálné, Gelsei Gutmann Vilmosné, Hoffmann Mórné, Knausz Boldizsárné, Kürschner Ignáczné, Plihál Ferenczné, Rosenberg Izraelné, Rosenfeld Adolfné, Sommer Sándorné, Dr. Schreyer Lajosné, Stirling Sándorné, Székely Lajosné, Dr. Tripammer Rezsőné. Vidor Samuné.

Tagok. Alapító tagok: Ebenspanger Lipót, Gelsei Gutmann S. H., Karczag Béláné, Karczag Béla, Karczag István, Szalacsy Farkasné, Weiser Józsefné, Nagykanizsai takarékpénztár. *10 forintos rendes tagok*: Babochay

Györgyné, Berdin Mártonné, özv. Ebenspanger Manóné, Erdélyi Mihályné, özv. Fesselhofer Józsefné, ifj. Fesselhofer Józsefné, Gelsei Gutmann László, Br. Gaál Nándorné, Hencz Antal, Hauser János, gr. Hugonay Berta, Lövinger Izrael, Pressburger Jakabné, Petrits Magdolna, Piskor Szidonia, Rosenberg Ferencz, Rosenberg Israelné, Szemetke Lajos, Dr. Schreyer Lajos, Somssich Lőrinczné, Walbach Mór, Weisz Manóné, Weiser József. 220 rendes tag 1 frt évi járulékkal.

A kereskedő ifjak önképző egylete Nagy-Kanizsán.

Alapított 1871-ben. Alapító tagok: Ebenspanger Lipót kir. kereskedelmi tanácsos, gelsei Gutmann Vilmos kir. tanácsos, boldog. gelsei Gutmann Henrik. Az egyletnek ezidőszerint 106 rendes és 30 pártoló tagja van.

Jelenlegi igazgatóság: Elnök Sárvári Unger Ullmann Elek, alelnök: Ebenspanger Ernő, igazgató Lichtschein Pál, titkár Hirschler Ödön, pénztárnok Kondor Ödön, ügyész Dr. Fried Ödön, könyvtárnok Stolczér Zsigmond, háznagy Weisz Bódog és 16 választmányi tag. A könyvtár 1043 kötetből áll. Vagyoni állapot 1894 év végével 2784 frt 25 kr.

Az egylet tiszteltbeli tagjai: Dr. Ágai Adolf, Blau Lajos, Dr. Fárnek László, Ebenspanger Lipót, Gelsei Gutmann Vilmos, Grünhut Henrik, Hoffmann Mór, Hegedüs Sándor, Komócsy József, Pulszky Ferencz, Szilvágyi Gyula.

Nagykanizsai szépítő egyesület.

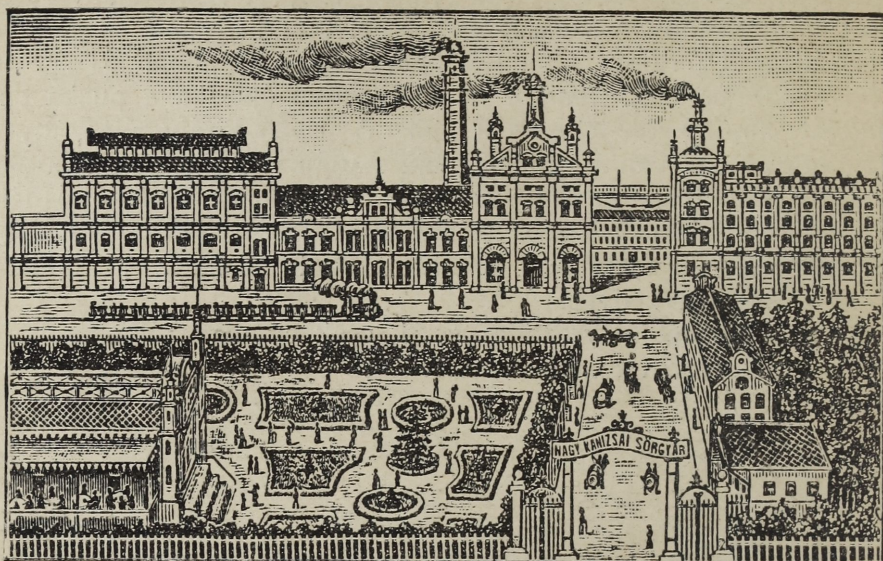
Alakult 1894. évi december 30-án. Célja: Nagy-Kanizsa városának és környékének fasorok és ültetvények által eszközölhető szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fenntartása, üdülő és kiránduló helyek létesítése, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekeinek előmozdítása. Elnök Plihácz Ferencz, alelnök Gutmann Vilmos, pénztárnok Grünhut Henrik, jegyző Kovács Károly, intéző Tripammer Gyula. Választmányi tag 14. Számvizsgáló 5. Hivatalból választmányi tagok: Polgármester, főjegyző, főkapitány, városi mérnök, főszámvevő, városi orvos és a városi képviselő testület által kiküldött 4 tag. Az egyletnek van 7 alapító tagja, 268 rendes tagja.

Nagykanizsai tornaegylet.

Elnök Unger Ullmann Elek, alelnök Weissmayer Lipót, titkár Heltai József, pénztárnok Bachrach Samu, műfelügyelő Tripammer Gyula. Választmány Belus Lajos, Ebenspanger Ernő, Dr. Engel Sándor, Dr. Hauser János, Knortzer György, Dr. Lőke Emil, Dr. Stoltzer Henrik, Weisz Tivadar.

A keszthelyi jót. nőegylet.

A keszthelyi jótékony nőegylet néhány lelkes urhölgy kezdeményezése folytán alakult meg 1879-ben. Az előkészítő gyűlés Gaál Endrénét választotta meg ideiglenes elnöknőnek s a Hoffmann Soma által kidolgozott alapszabályok ez év június hó 26-án jóváhagyattak. Megtartatván az alakuló közgyűlés, Gaál Endréné lett az elnök, Sparszám Pál, gazd. int. tanár a titkár. Kivüle még húsz választmányi tag. Az egylet a segélyezést és alaptőke gyűjtését tűzte ki céljául s mindkét célnak lelkesen megfelelt; Gaál Endréné után Csák Antalné lett

A NAGYKANIZSAI MALÁTAGYÁR ÉS SERFŐZŐDE.

A nagykanizsai kereskedelmi és iparbank, mely fennállása óta oly sok közhasznú intézménynek megteremtője volt, 1892. június 30-án gelsei Gutmann Vilmos urnak indítványára elhatározta, hogy Nagy-Kanizsán egy malátagyárral egybekötött sörgyárat alapít.

Gelsei Gutmann Vilmos, kir. tanácsos, a b. kir. Lipótrend lovagja, az országos IX. izr. községkerület és a nagykanizsai izr. hitközség elnöke, mint egyházának buzgó fia, különösen nagy gondot fordít az ifjuság hazafias nevelésére.

A nagykanizsai társadalomban vezérszerepet visz és ő valamint nemes lelkületű neje szül. Megyeri Krausz Róza minden szépnek és jónak lelkes támogatója.

Mint kereskedő és nagyiparos az ország elsőbbségei között foglal helyett. A Gutmann-czég nagy iparvállalatai közül különösen megemlítendő a czég által létesített beliscei gőzfűrész és taninyár, mely telepen és a közeli rengeteg tölgyfaerdőségekben átlag 3000 munkás dolgozik. Az erdőségek a teleppel és a Drávaparttal a czég által épített személyszállításra is berendezett saját vasúttal van összekötve. A telep nagyszerűségénél fogva valóban látványosság számba megy és Európának legnagyobb tölgyfatelepe.

Gelsei Gutmann Vilmos, kinek indítványára a sörgyár alapított, melyet jelen közleményünkben bővebben ismertetünk, s melynek ő elnöke, elnöke egyszersmind a nagykanizsai keresk. és iparbanknak, igazgató-tanácsosa a Budapesten székelő magyar ipar- és keresk. banknak s a nagykanizsai takarékpénztárnak, a nagykanizsai keresk. testület vál. tagja, a soproni keresk. és iparkamara, valamint az orsz. statiszt. értékmegállapító bizottság tagja, a nagykanizsai kir. törvényszék keresk. ülnöke; Nagy-Kanizsa városi képviselőség és a zalamegyei bizottság tagja, társtulajdonosa a Belisce kapelnai h. é. vasútnak stb.

A maláta és sörgyárnak alapítását nagy részben azon körülmény segítette elő, hogy hazánkban a phylloxera pusztítása a közönséget a sörfogyasztásra utalta, s hogy az országban fennálló versenyképes serfőzőgyárak folytonos virágzásnak örvendenek. Elősegítette azon körülmény, hogy az ország legnépesebb s nagy forgalommal bíró Dunán-túli része nagyobb szabású sörgyárral még akkor nem birt, de elősegítette a részvényesek részére előreláthatólag joggal kilátásba helyezett jövedelmezősége mellett még városunk és vidékének anyagi érdeke is, mert azon reménység táplálta az alapítókat, hogy azon összegek, melyek a Dunántúlról a szomszédos u. n. örökös tartományokba ki-

Gelsei Gutmann Vilmos.

vándorolnak, első sorban hazánkban, másodsorban városunk és vidékében megtarthatók lehetnek.

1892. június 30-án lett kibocsátva a gyár alapítására vonatkozó prospectus, melyet Gelsei Gutmann Vilmos, Eperjessy Sándor, Hirschel Ede, Vidor Samu, Rapoch Gyula, Grünhút Fülöp, Rosenfeld Adolt, Grünhút Alfréd, Fesselhofer József, Maschankzer Mór, Ledofszky Ármin, Blau Pál, Blau Lajos, Bettelheim Győző irtak alá mint alapítók.

Az előtervezet szerint az alapítók 250.000 forintban contemplálták a részvénytőkét, mely később az alaptervtől eltérő nagyobb terjedelemben szándékolt kiépítés folytán 500.000 fortra emeltetett.

Miután az egész részvénytőke a közönség nagy pártolása folytán biztosítva lett, a gyár felépült, üzembe hozatott és mondhatni, hogy a Dunántúlnak legszebb, legmodernebb és legérdekesebb vállalatai között az első helyet foglalja el.

Az építkezést Konecsny és Nedelnik proszniczi építészek végezték, a berendezés F. Ringhofer világhírű gyárából került ki.

A gyár két főrészből áll, úgymint 1. a sörgyárból és 2. a malátagyárból. A vasúti fűtőház átellenében fekszik, a horvátszentmiklósi úton s rendezett parkjával, beljebb fekvő hatalmas gyári épületével, impozáns benyomást tesz. Területe 32 hold.

Érdeemes azonban, hogy az épületeket kissé bővebben ismertessük. Legelőször is a malátagyári épület vonja magára figyelmünket. Ez 4 emelet magas s a csirázó területtel együtt 800 $\square$ ölet foglal el; van benne két aszaló és 5 áztató, felhuzó és tisztító gépek. Azután a serfőző épület, gépház, kazánházzal, a vízszűrő épület, munkáskaszárnya, szurkolóház, pinczeház egybekapcsolva az erjesztő kamarákkal és hűtő bárkákkal; jégház, asztalos műhely, kádár műhely, istállók; mind a legmodernebb igényeknek megfelelően berendezve. A park jobbán van a szép emeletes igazgatósági épület, a kapusház és a sörcsarnok, balról a vendéglő, szintén emeletes. Az épülethez tartozik még a szurokpajta, a hordópajta és az anyagraktár. Van iparvágánya, vízvezetéke, s több jégverme.

Az egész telepet villany világítja be, 8 ivlámpa és 350 izzólámpa.

A park maga, mely már most kedvencz kirándulási helye a kanizsaiaknak, s vasár- és ünnepnapokon zsufolásig tömve van, már sejteni engedi, hogy néhány év múlva nélkülözhetetlen sétánya lesz a kanizsaiaknak; egész elrendezése, pázsítja, fasorai gondos kertészi kézre vallanak, s ha néhány év alatt a fák lombosodni fognak, Kanizsának legszebb helye lesz az.

A gyár építkezése oly módon lett keresztülvive, hogy a sörgyár egyelőre 20.000 hectolit. gyártására rendeztetett be, de kevés költséggel 40.000 hectoliterre terjesztheti ki.

A sör- és malátagyár üzeme napról-napra nagyobb kiterjedésnek örvend, a mi kétségtelenül a gyártmány jósága mellett bizonyít. A vállalatnak Fiumében 40 korcsmája van berendezve, de Trieszt, Spalato, Póla s az egész tengerpart iszsa a kanizsai sört.

Fogyasztási helyei: Székesfejérvár, Sopron, Barcs, Kapuvár, Zala-Egerszeg, Csáktornya, Curgó, Szent-Gotthard, Balatonvidéke s Budapest is. Az előbbi évben 15.000 hectoliter adatott el.

Megemlítésre méltó, hogy az első évben cseh-morva munkásokat foglalkoztatott a gyár; most azonban már magyar munkások, nagyrészt kis-kanizsaiak végzik a dolgot.

A maláta „Balatoni maláta“ név alatt jön forgalomba, Athén, Görögország több más városa, Belgium, Svájc, Olaszország már is nagy mennyiségben viszik.

A nagykanizsai sörgyár-részvénytársaság jelenlegi igazgatósága: Elnök: *Gelsei Gutmann Vilmos*; alelnök: *Eperjessy Sándor*; igazgatósági tagok: *Birk Oszkár, Blau Lajos, Bogenrieder József, Grünhut Henrik, Hirschel Ede, Koller István, megyeri Krausz Lajos, Rapoch Gyula, Vidor Samu, Winter Mór*; felügyelő bizottság: *Dr. Hausser János, Halphen Mór, Rosenberg Richard, Goldhammer Károly, Dr. Rothschild Jakab.*
H. M.

Letenyei takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1892. Részvénytőke 40.000 frt névre szóló 400 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 108 frt. Osztalék 1893—1894. 4:50, 4 frt. Igazgatóság: Elnök Schmidt Emil, alelnök Stern Zsigmond, igazgatósági tagok Dr. Csempez Kálmán, Thassy Lajos, Dr. Hajós Sándor, Leitner József, Aradi Alajos. Felügyelő-bizottság: ifj. Singer Samu, Kaster Miksa, Tamás Ádám. Tisztviselők: könyvelő: Glósz Géza, pénztárnok Wesel Manó. A csak magyar czeget jegyzi két igazgatósági tag együttesen. Alapszabályok kelte 1892. július 17-én. Folyó évi közgyűlése 1895. február hó 17-én, nem lévén határozatképes, 1895. márczius 25-én tartatott. Pénztári forgalom 1894. évben 582,010 frt 91 kr.

Nagykanizsai takarékpénztár részvény-társaság. (1845.) Alaptőke 60,000

forint névre szóló 600 drb részvényben 100 frt befizetéssel. Részvényeinek ára 1895. ápril hóban 940—960 forint. Osztalék 1890—1894. 45, 45, 45, 45, 48 frt. Elnök Hertelendy Béla, alelnök Ebenspanger Lipót. Igazgatósági tagok: Babochay György, Blau Pál, Blau Lajos, Danneberg Jakab, Ebenspanger Leó, Fesselhofer József, ifj. Fesselhofer József, Fischl Pál, Grünhut Henrik, Kürschner Ignác, Lőwy Adolf, Maschankzer Mór, Ploszszér Ignác, Práger Béla, Sommer Sándor, Sommer Ignác, Scherz Albert, Stern J. M., Stirling Sándor, Sartory Oszkár, Scherz Richárd, Unger Ullman Elek, Vágner Károly, Vidor Samu és Weiser József. Felügyelő-bizottság: Schwarz Gusztáv, Heimler József, Juhász György. Könyvelők: Darás Ágoston, Tripammær Gyula. Pénztárnok: Eisinger Henrik. Segédtisztek: Kaufmann Adolf, Gürtler Ferencz, Belus László. A csak magyar czeget jegyzi két igazgatósági tag, vagy egy, egy a czégjegyzésre jogosított tisztviselővel együttesen. F. évi közgyűlése volt február hó 10-én. Alapszabályok módosítottak 1890. november 20-án Az 1895. évi február

Hertelendy Béla

a nagykanizsai takp. elnöke, volt orsz. képv.

hó 10-én volt közgyűlés 200 drb 100 frt névértékű névre szóló, 1895. január hó 1-től kezdve az üzleti eredményben a régi részvényekkel egyenlő arányban részesülő új részvény kibocsátását határozta el 700 frt átvételi ár mellett. A kibocsátandó 200 drb új részvény 700 frt átvételi árából 100 frt, vagyis 20,000 frt a részvénytőkéhez, 600 frt, vagyis 120,000 frt a tartalékalaphoz csatolttatik. Pénztári forgalom 1894-ik évben 3546 arany 4080 frank 12.299,704 frt 52 kr.

Osztrák-magyar bank fiókjintézete Nagy-Kanizsán. (Kiterjed Zala- és Somogyvármegyékre.) Főnök Mergenthaller Lajos. Főnökhelyettes Tóth Antal. Tisztviselők Lovag Gruppenberg Fehrentheil Gusztáv, Kaiser Aladár, Lenk Adolf. Pénztárforgalom (1894-ben) 53.807,000 forint. Leszámitolt váltók 16.837 darab 7.338.868 frt 50 kr. Beszedett váltók 17361 darab 7.281.754 frt 42 kr. értékben.

Dél-zalai takarékpénztár részvénytársaság Nagy-Kanizsán. Alakult 1870. évben. Alaptőke 100,000 frt. Névre szálló 500 drb részvényt. Igaz-

gatósága: Elnök Eperjesy Sándor, alelnök Hirschel Ede. Igazgatósági tagok: Belus Lajos, Bentzik Ferencz, Dr. Bentzik Ferencz, Bettlheim Győző, Blau Pál, Bogenrieder József, Ebenspanger Leo, Fischer Ignác, Grünhut Fülöp, Gáspár Ferencz, Dr. Hauser János, Hertelendy Béla, Hirschel Armin, Klein Illés, Köhler Antal, Ledofszky Armin, Löwinger Ignátz, Miltényi Sándor, Rapoch Gyula, Dr. Rauch Zsigmond, Dr. Schreyer Lajos, Szeitl János, Dr. Szekeres József, Simon Gábor, Dr. Szukits Nándor, Szukits Zsigmond, Thomka Endre, Dr. Tuboly Gyula, Wusztl Lajos, Unger Ullmann Elek. Felügyelő bizottság: Récsy György, Grünhut Alfred, Halphen Mór. Tisztviselők: titkár és főkönyvelő Knortzer György, főpénztáros Reinitz József, II. könyvelő Eperjesy Gábor, II. pénztáros Knausz László: Segéd könyvelő Roming Lajos.

Kereskedelmi és iparbank részvénytársulat Nagy-Kanizsán. Alakult 1867. évben. Az intézet üzletágai. Elfogad: takarékbetéteket $3\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ % mellett. Kölcsönt ad: Értékpapirokra az érték 80%-áig. Leszámitol: 2 aláírással ellátott váltókat $5\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$ %-kal. Váltóvisszleszámitolás. Alaptőke: 200,000 frt, névre szóló 2000 darab részvényben, 100 forint befizetéssel. Részvényeinek osztaléka 1889—1894. évenként 6 frt. Összforgalom frt 127,727,739.05. Elnök: Gelsei Gutmann Vilmos. Alelnök Eperjesy Sándor. Igazgatósági tagok: Blau Pál, Blau Lajos, Fesselhofer József, Grünhut Fülöp, Hirschel Ede, Maschankner Mór, Grünhut Alfred, Rosenfeld Adolf, Rapoch Gyula, Ledofsky Armin, Vidor Samu, Bettlheim Győző. Felügyelő bizottság: Goldhammer Károly, Halphen Mór, Dr. Bentzik Ferencz. Titkár Goldschmidt D. Jogtanácsos Eperjesy Sándor. Főpénztárnok, Wallenstein Frigyes. — A magyar vagy német czéget jegyzi két igazgatósági tag vagy egy-egy erre megbízott tisztviselővel együttesen. Módosított alapszabályok 1886 február 21-én. Szelvény-elévülés 3 év. — Folyó évi közgyűlés február hó 17-én volt.

Nagy-kanizsai bankegyesület részvény-társaság. Alakult 1873. évben. Üzlet-ágak: Váltó-leszámitolás és visszleszámitolás, előlegezés értékpapirokra és beraktározott árúkészletekre takarékbetétek elfogadása, pénzváltó-üzlet stb. Alaptők o. é. 200,000 frt bemutatóra szóló 2000 drb részvényben teljes 100 frt befizetéssel. A részvények ára o. é. 115—120 frt. Osztalékok: 1891. óta folyton egyformán 7%. Összforgalom 1894. évben o. é. 17 665645 frt 20 kr. Kamatszámítás: 4 havig terjedhető váltók után legkisebb $5\frac{1}{2}$ %, legnagyobb $6\frac{1}{2}$ %, letéti kölcsönök (Lombard) után legkisebb $6\frac{1}{2}$ %, legnagyobb 7%. Visszleszámitolás után $4\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ %. Betétek után felmondással 4%, betétek után felmondás nélkül 3%. Igazgatóság: Elnök: Karczag Béla, igazgató tanácsosok: Ebenspanger Lipót, Löwinger Ignác, Sommer Sándor, Stern J. Móríc és Weiser József. Tisztikar: Stolczer Gusztáv vezérigazgató, ifj. Singer Samu főkönyvvezető, Hirschler Sándor pénztárnok, Kleinfeld Ignác segédkönyvelő, Sukitsch Sándor segédtszt. Czégjegyzés: A magyar vagy német czéget jegyzi 2 igazgató tanácsos, vagy egy a vezérigazgatóval együttesen. Legutóbbi alapszabálymódosítás 1888. augusztus 16. Szelvény elévülés a törvényes elévülés alatt. 1895-iki közgyűlés volt február hó 23-án.

Alsó-muraközi takarékpénztár részvény-társaság. Alakult 1873. Alaptőke 50,000 frt névre szóló 500 drb részvény 100 frt befizetéssel. Részvényei ára 1895. ápril hóban 225 frt. Osztalék 1890—1894. 11, 12, 12, 13, 14 frt. Elnök Bánelly Sándor. Alelnök Dr. Böhm Sidney. Igazgatósági tagok: Baranasics Ferencz, ifj. Hadunyák István, Jellecsics Mihály, Pávcsecz János, Petrics András, Sipos Károly. Felügyelő-bizottság: Eperjesy Sándor, Tóth Sándor, Knortscher György. Jogtanácsos: Eperjesy Sándor. Pénztárnok: Verby Ferencz. Könyvelők: Verby Ernő, Simon Károly. A csak magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag együttesen, vagy egy, és egy czégjegyzéssel megbízott tisztviselő. Alapszabályok 1873. augusztus 19. Folyó évi közgyűlés volt 1895. február 24-én. Pénztári forgalom 1894. évben 2.852,455 frt 03 kr